

Rahastuse lõppemine
uinutas tegevuse kolledži mudalaboris. Lk 3

Hiidlased otsivad üles
oma saarelt pärit Vabadussõja osalised. Lk 4

Lääne Elu

Varsked uudised www.le.ee

EESTI VANIM JÄRJEPIDEVALT ILMUNUD SÕLTUMATU AJALEHT

LAUPÄEV, 11. OKTOOBER 2025 | NR 116 (5255) | 2 €

Anton Pärn
peab eestlasi muuseumi-rahvaks. Lk 6–7

● VALITSUS RAHA EI LEIA

Läänlased meenutasid valitsusele raudteed

Lääne- ja Hiiumaa omavalitsusjuhid saatsid peaministrile kirja, kus paluvad kinnitust, et Haapsalu raudteed hakatakse ehitama. Kliimaministeriumi asekanstler vastas, et raha selleks lähiaastatel ei ole.

MALLE-LIISA RAIGLA
malleliisa@le.ee

Haapsalu, Lääne-Nigula ja Hiiumaa omavalitsusjuhid saatsid Haapsalu linnapea Urmas Suklese eestvedamisel neljapäeval peaminister Kristen Michalile pöördumise, kus soovivad kinnitust, et raudtee taastamine on valitsuse tegevuskavas ja seda hakatakse ehitama lähiaastatel.

Palju lootusi positiivseks vastuseks omavalitsusjuhtidel kirja saates ei olnud. „Nad nagunii vastavad eitavalt, aga hoiame teema üleval,” ütles Sukles.

Lääne-Nigula vallavanem Jano Randmaa arvas, et kõik lõpeb riigikogu valimiste eel antavate lubadustega – või siis nii nagu kolm aastat tagasi, kui raudtee ehitamise hange oli tehtud ja ehitaja oli valmis tööle hakkama, kuid siis võeti raha ära.

Randmaa ütles, et kui ennast meelde ei tule, võib lõpuks saada vastuseks „te polegi ju tahtnud”. „Tuleb meelde tuletada, et me oleme ka siin serva peal olemas,” ütles Randmaa.

Valitsuse tegevusprogrammis Haapsalu raudteed ei ole ja lähiaastatel ei tule, seda kinnitas Lääne Elule kliimaministeriumi transpordi ja liikuvuse asekanstler Sander Salmu. Tema sõnul on projekti kogumaksumus hinnanguliselt 180–200 miljonit eurot.

„Riigi eelarvestrateegias selleks raha ette nähtud ei ole ning lähiaastate perspektiivis ei ole rahastust ka ette näha,” ütles Salmu.

Salmu lisas, et praegu on riigi sihiks Rail Baltic ning ühendused Harju-, Rapla- ja Pärnumaa vahel ning Tartu ja Narva suunal. „Arvestades arendustöid, ei

ole Eesti Raudteel võimalik Turba-Haapsalu-Rohuküla raudtee ehitust rahastada ei oma ega laenatud rahast,” ütles Salmu.

Rapla-Lelle rahastus tekitas nõrdimust

Sukles tunnistas, et kirja pani peaministrile kirjutama hiljutine teade, et Ülemiste terminali ja Rapla-Lelle raudteelõiku hakatakse 39 miljoni euro eest ümber ehitama rahaga samast meetmest, kust kolm aastat tagasi Turba-Risti lõigu ehitamiseks umbes sama suur hulk raha ära võeti.

„Selline käitumine tekitas nõrdimuse,” ütles Sukles. „Kas me oleme totaalne provints, kus pole telereporteritki.”

„Kui sinna leiti raha, siis äkki leitakse siia ka,” lisas Randmaa.

Teatest tulnud nõrdimusele lisaks näitas Suklese sõnul ka hiljuti toimunud õppus Orkaan, et inimete evakueerimiseks on kõige parem neid siia tuua just rongiga. „See on strateegilise tähtsusega,” ütles Sukles. Sama kinnitas Randmaa.

Kirjale on alla kirjutanud Haapsalu linnapea, Lääne-Nigula ja Hiiumaa vallavanemad ning volikogu esimehed. Peaministrilt soovivad omavalitsusjuhid kinnitust, et Haapsalu raudtee on valitsuse tegevuskavas ja tehakse ära lähiaastatel.

„Sellega lülitame Haapsalu ning Lääne-Eesti uuesti üle-eestilisse raudteevõrku ja anname piirkonnale uut hoogu,” seisab kirjas.

Raudteele on korduvalt lootust antud

2022. aasta juulis otsustas toonane valitsus Haapsalu raudtee rahas-

Haapsalu raudteejaam seisab tühjana veel mitu aastat, sest riigil ei ole raha Läänemaale rööbastee ehitamiseks.

MALLE-LIISA RAIGLA

tuse taastekavast maha tõmmata. Seejuures oli ehitushange juba tehtud ja võitja välja kuulutatud.

Aasta hiljem sattus Haapsalu raudtee 2024. aasta riigieelarvesse, kuid eemaldati sealt kiiresti kui ekslik investeering. Algse eelarve järgi lubati Haapsalu raudteele 15 miljonit eurot.

Ka tänava kevadel lubas ametist lahkumise eel regionaal- ja põllumajandusminister Haapsalu raudteele 15 miljonit eurot. Otsus tühistati kaks päeva hiljem.

Salmu tuletas meelde, et Haapsalu raudtee ettevalmistused on tehtud: raudteelõigud Turbast Rohukülani on projekteeritud ning Turba-Haapsalu lõigul on olemas praegu kehtivad ehitusload. „See võimaldab tulevikus ehitusega rahastusotsuste tegemise järel kohe alustada,” ütles ta.

VALIMISLIIT

HARI

Usaldusväärne ja järjepidev

Malle Õiglas

128

Urmas Sukles

127

Vali Haapsalu linna volikogu esimees!

Vali Haapsalu linnapea!

www.valihari.ee

Reklaami avaldamise rahastaja Urmas Sukles

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON KOV 2025 POLIITREKLAAMIGA, MILLE TELLIS JA MILLE EEST MAKSIS URMAS SUKLES. ROHKEM INFOT WWW.VALIHARI.EE

Kandidaat Haapsalus
Jaanus Ratas
nr. 194

Toetame lastega peresid, lõpetame lasteaias toiduraha küsimise!

SAAB PAREMINI!

ISAMAA

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON KOV 2025 POLIITREKLAAMIGA, MILLE TELLIS JA MILLE EEST MAKSIS JAANUS RATAS. ROHKEM INFOT WWW.ISAMAA.EE

Siin võiks olla teie reklaam!

Võtke ühendust reklaam@le.ee.

● JUHTKIRI

Regionaalarengu küsimus

Eelmise kümnendi alguses rajati Tallinna ülikooli Haapsalu kolledži juurde kompetentsikeskus TeRe koos mudalaboriga. Rajamise ja algse käigus hoidmise rahast 3,75 miljonist eurost tuli suur osa EASi kaudu Euroopa regionaalarengu fondist. Pärast selle raha lõppemist vajas kompetentsikeskus varjusurma, kuid aratati uuesti üles aastal 2016 saabunud rahasüstiga. Taas EASi kaudu Euroopa regionaalarengu fondist. Järgmine rahasüst tuli kolm aastat hiljem. 2023. aastal süstid lõppesid ja sestpeale on keskuses ja mudalaboris vaikus, kui mitte arvestada tellimustööna tehtavaid muda jahvatustoidid.

Kahtlemata on selge, et kui kuskil üldse tuleks muda uurimisega tegeleda, on see koht Haapsalu. Nii et keskuse vajalikkuses ei ole põhjust kahelda. Küll aga on rikkis selle rahastusmudel. Nii ei saa, et tuled pannakse põlema, kui mõnest fondist raha saabub, ning kustu, kui see raha jälle lõpeb. Teadlastele on vaja anda aega, tarvis oleks tekitada rahastamises järjepidevus.

Haapsalu linn on keskusele aeg-ajalt oma eelarvest raha leidnud, Euroopa rahasüstide kaasfinantseeringuna. Aga loomulikult ei jaksa linn sedasorti uurimisasutust üksi püsti hoida. Seda ei kavatse ilmselgelt üksi oma rahaga püsti hoida ka Tallinna ülikool. Vaja oleks pikema perspektiiviga ja suuremat rahaallikat. Mille võiks organiseerida riik.

Kui valitsus ja riigikogu ikka päriselt soovivad, et kõik haridus- ja uurimisasutused ei asuks üksnes Tallinnas ja Tartus, mitte ei taha sellest lihtsalt tühja juttu ajada, siis tuleb raha eraldada. Ja mitte üksikute süstidena, vaid ühtlase jätkusuutliku voona. Puhas regionaalarengu küsimus. Aeg minna sõnadelt tegudele.

● TEISED LEHED

Valimisreklaamid nagu kange õlu

LÕUNA-EESTI POSTIMEES. Erakondade tänavused valimisreklaamid on tehniliselt eeldes tarbijat eksitavad. Lubatakse küll näiteks madalaid toiduhindu, kõrgeid palku, suuremat majanduskasvu ja pensioni, ent sellel kõigil pole kohalike volikogudega vähimatki pistmist, kirjutab ajakirjanik Arved Breidaks Lõuna-Eesti Postimehes.

Kes mäletab, siis sajandi alguses kogusid populaarsust 1,5- või kaheliitristes plastpudelites kangema kraadiga õlled, mis pakkusid kiiret ja soodsat võimalust end purju juua. Seda võimalust inimesed ka kasutasid ning Sarviku-nimelise õlle võidukäik hakkas kesvamärja mainet kiiresti alla vedama. Õllest hakkas Eestis kujunema niinimetatud parmujook.

Kuna asjade selline käik ei vastanud õlletootjate ettekujutusele Eesti õllekultuurist ning riivas nende mainet, sõlmitigi omavaheline kokkulepe, et kangeid õllesid ei reklaamita. Õlletootjate eetikakoodeksis seisab praegugi säte, mille kohaselt ei toodeta siseturule enam kui seitsmekraadist õlut.

Leian, et erakonnad võiksid õlletootjatest eeskujuga võtta. Sõlmida kokkuleppe, et kohalikel valimistel ei anta lubadusi, mida ükski volikogu täita ei saa. Selline kokkulepe oleks samm Eesti poliitilise kultuuri parandamise suunas. Maad ja ilma kokku lubades saevad erakonnad oksa, millel istuvad, sest poliitikud teavad ise suurepäraselt, et omavalitsused kõige sellega tegelema ei hakka ega saagi hakata. See aga toob paratamatult inimeste pettumise, kui mõne kuu pärast jääb majanduskasv tulemata, pensionid tõstmata ja elekter on talvel ikkagi üüratult kallid.

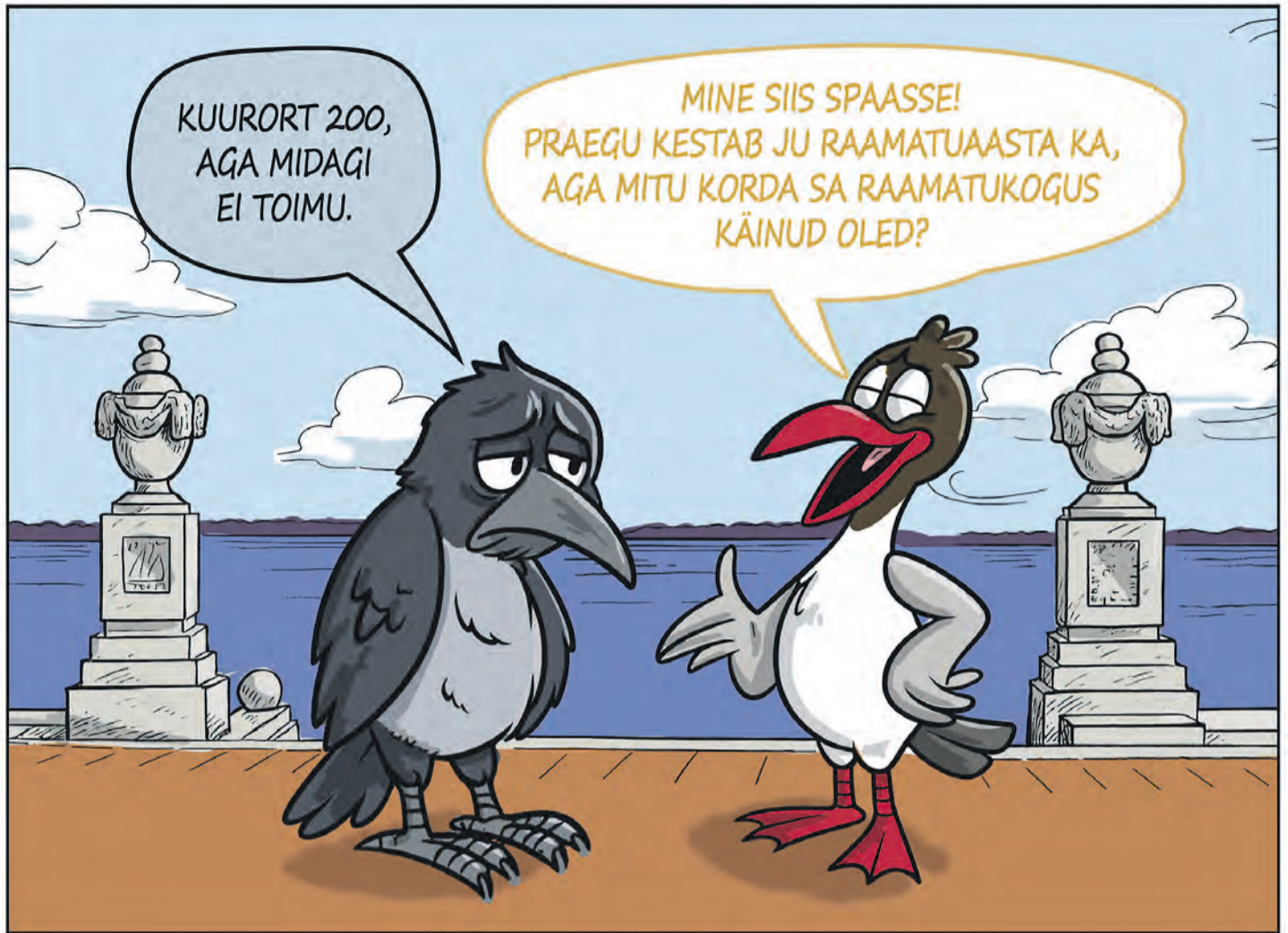
Kangest õllest on võimalik küll kiiresti ja raskelt purju jääda, kuid seda tugevam on peavalu järgmisel hommikul. Näib, et valimisloosungitega on asjad samamoodi, kirjutab Breidaks.

● LAUSELAEN

„Kui meil on 12 miljoni eest ehitatud gümnaasium, siis oleks nonsens hakata seda maha lammutama.”

Külli Lumi, EKRE esinumber Läänerranna valimistel. Lääne Elu, 9. oktoober

NAERUKAJAKAS JA HÄDAVARES

Autojuhtide ja jalakäijate parteid

Vähemalt Tallinnas ja Tartus näikse valimiste põhiküsimus olevat see, kas linnavalitsus teeb liiga autojuhtidele või jalakäijatele-jalgratturitele. Ühed parteid kaitsevad autojuhte kiiruse alandamise eest ning nõuavad laiemaid tänavaid, teised erakonnad pooldavad linnaliikluses väiksemat piirkiirust ning jalakäija- ja rattasõbralikke lahendusi.

Kummas leiris olete teie? Mina olen kindlalt teises. Esiteks päästab näiliselt autojuhivaenulik liikluskorraldus inimeste elusid. Eesti Ekspressi ajakirjanik Külli-Riin Tigasson avaldas mõni päev tagasi šokeeriva võrdluse: „Tervise arengu instituudi andmetel oli möödunud ja ülemöödunud aastal kuni 17aastaste laste ja noorte enim levinud surmapõhjus liiklusõnnetus. Aastatel 2023 ja 2024 hukkus liikluses kokku 17 last. Seda on rohkem kui tuleõnnetuste, uppumise või näiteks lapsea vähi tõttu.”

Selliste arvude taustal on piinlik lugeda autosõitlaste kurtmist, et Tallinna liiklus on tuksi keeratud, piirates kesklinna autode liikumiskiirust varasema 50 km/h pealt 40 km/h peale. Ja selliseid valijaid esindavate poliitikute lubadusi taastada autosõbralik linn.

Hiljuti avaldas Põhja politseiprefekt Ats Kübarsepp andmed, mille kohaselt Tallinna kesklinnas vähenes pärast kiiruspiirangute alandamist 40 km/h peale ülemöödunud aastal jalakäijatega toimunud liiklusõnnetuste arv 36 protsenti ning mullu veel 20 protsenti. „On väga konkreetne ja otsene seos kiiruse langetamise ja jalakäijate ja õnnetuse juhtumise vahel,” kinnitas prefekt Kübarsepp Tallinna linnavalikogu liikmetele, kelle seas on ka palju agressiivseid autopartei liikmeid.

Eestis vähenes liiklusrumade arv 2022. aastal 51 hukkununi aastas,

HANNES RUMM
kolumnist

mullu oli liiklusrumade arv juba 70. „Kui AKSt tuleb uudis, et liikluses sai möödunud aastal surma 70 inimest, siis see ei pane isegi kulmu kergitama,” imestas prefekt Kübarsepp. Erinevalt kirgedest, mida tekitab piirkiiruse alandamine või mistahes muu mujal maailmas, ka Lätis-Leedus ammu ära proovitud võte liikluses hukkunud ja vigastada saanud inimeste arvu vähendamiseks.

Juba mitu aastat tagasi pakkus laiapõhjaline ekspertide tööühm ohtlike liiklejate taltsutamiseks välja veapunktsüsteemi, aga poliitikud on valijate pahameelt kartes jätnud selle rakendamata.

Selle asemel tõsteti riigieelarve täitmiseks, mitte liiklusohutuse tagamiseks liiklustrahvide suurust. „Trahvimäärade tõstmine ei mõjuta paadunud liikluskaabakaid, vaid lööb valusalt muidu seaduskuulekate juhuslike eksijate rahakoti pihta,” ütles mulle Indrek Sirk, kes advokaadina teenib raha just kohtus liiklusrikkujaid kaitstes.

● Nagu kümnete Euroopa suurlinnade näidete varal on praktikas tõestatud, aitab liiklusummikuid vältida ja linnas autosõitu kiirendada hoopis sujuva liiklusvoo tekitamine ning võimalikult paljude inimeste motiveerimine ühistransporti kasutama.

Aga tuleme tagasi autojuhtide ja jalakäijate parteide juurde: teiseks sõnastas saksa matemaatik Dietrich Braess juba 1968. aastal paradoksi, mille kohaselt autode sõidukiiruse tõstmine võib läbilaskevõime suurendamise asemel mõjuda hoopis vastupidiselt. Nagu kümnete Euroopa suurlinnade näidete varal on hiljem praktikas tõestatud, aitab liiklusummikuid vältida ja linnas autosõitu kiirendada hoopis sujuva liiklusvoo tekitamine ning võimalikult paljude inimeste motiveerimine ühistransporti kasutama. Kahjuks ei ole see tarkus, mida on võimalik lihtsalt üle võtta naabritel Soomes ja Rootsis, meie maale veel jõudnud.

Muuseas – autoparteist rääkimine pole lihtsalt sõnakõlks. Äsja võitis autojuhtide partei Tšehhi vabariigis valimistel ligi seitse protsenti häältest ning saavutas 200-liikmelises parlamendis 13 koha suuruse esinduse. Partei täispikk nimi on väga kõnekas: „Autojuhid enda eest”.

Kui nüüd mõni Läänemaa inime ne tunneb autod-ennekõike-partei edu üle heameelt, siis on see enneaegne. Ainult autojuhtide arvelt poleks nad nii head tulemust saavutanud. Partei ei soovi mitte ainult kaotada kõiki jalgrattateid; Euroopa populistidele omaselt soovivad nad lisaks jätkata keskkonda saastava kivisõe kasutamist, on vastu Euroopa Liitu kuulumisele ja Ukraina toetamisele.

Haapsalu kolledži direktori Heli Kaldase sõnul tegeleb kooli mudalabor praegu muda peenestamise ja jahvatamisega.

KAIRE REILJAN

RAHASTUS LÖPPES

Muda kompetentsikeskus on varjusurmas

Tallinna ülikooli Haapsalu kolledži juurde rajatud kompetentsikeskus koos mudalaboriga ei tegutse pärast rahastuse lõppemist enam aktiivselt, kuid kolledži direktor Heli Kaldas usub, et mudauuringuil on tulevikku.

KAIRE REILJAN
kaire@le.ee

2011. aastal avati Haapsalu kolledži juures tervisedenduse ja rehabilitatsiooni kompetentsikeskus lühendiga TeRe. 2023. aastal lõppes projekti rahastamine ja kolledži keldrikorrusele rajatud nn mudalaboris valitseb nüüd suuremal osal ajast vaikus.

„Mudaga pole me kaks aastat süvendatult tegelenud, sest selleks ei ole raha ega inimesi. Riik lõpetas kompetentsikeskuste meetme ära,” ütles Kaldas.

Kolledži taotles koos neuroloogiahaigla ja Läänemaa haigla tegevuse jätkamiseks toetust atraktiivse piirkondliku ettevõtlus- ja elukeskkonna meetmest, kuid paraku ei saanud.

Kuigi TeRe on varjusurmas ja aktiivseid mudauuringuid seal ei tehta, siis päris surnud see ettevõtte Kaldase sõnul pole. „Tegevusi tuleb ellu viia viis aastat peale projekti lõppu,” ütles ta. Nii peenestatakse ja jahvatatakse mudalaboris teenusena Haapsalu ravimuda, mida kasutavad näiteks mudakreemide tootjad.

Šampoon ja jalakreem jäid soiku

Kompetentsikeskusele on endiselt nõukogu ja koduleht, kus on leitavad kõik aktiivse tegevuse ajal tehtud uuringud. Spaahotelli Fra Mare juhtaja Maret Sukles peab eriti tähtsaks just tehtud uuringuid. „Kui poleks teaduspõhiseid uuringuid, poleks meil ka oma muda kasutades millelegi viida

ta,” ütles ta. TeRes uuriti Haapsalu muda kõrval ka teistest Eestis maardlatest pärit muda.

Veidi enam kui kümne aasta jooksul arendati seal mitmesuguseid tooteid, teenuseid ja retsepti. Lõpusirgele jõuti näiteks mudasegu mõju uuringutega plaastri, aga Kaldase sõnul ei leitud ettevõtjat, kes mudaplaastritootma hakkaks. Uuriti ka muda kasutamise võimalust šampoonis ja jalakreemis, kuid needki jäid sinnapaika, sest projekti aeg sai läbi ja järgmises polnud nendega jätkamine abikõlblik.

Praegu on TeRel registreeritud kaks patenti ja üks tööstusdisaini lahendus. Keskusel on teenuslepingud kolme ettevõtjaga, kes kasutavad TeRe patente, samuti täidetakse muda jahvatamise ja peenestamise tellimusi.

Kaldase sõnul ei olegi ülikooli ülesanne oma algatusel uusi tooteid välja mõelda ja nendega turule minna – see peaks olema ettevõtja huvi. „Ettevõtetele on toetusmeetmeid, et nad saaksid koostöös mõne ülikooliga uuringuid teha ning tooteid ja teenuseid arendada,” ütles ta, lisades, et ettevõtjad peavad ülikooli sagesti aeglaseks partneriks, sest teaduslikud uuringud vajavad aega.

Haapsalus ravimuda kaevandamisega tegeleva OÜ Ravimuda juhatuse liige Helen Palm ütles, et toodete väljatootmise uuringutega saab ettevõtja küll ka mõne teise labori poole pöörduda, kuid kompetentsikeskuse suur pluss oli see, et ühendas ühe valdkonna inimesi.

„Oli tore valdkonna inimestega kokku saada, vahetada kogemusi ja teadmisi,” nentis Palm. „Isiklikult hindan väga kõrgelt seda panust, mida kompetentsikeskus andis seadusloomesse.”

Kaldas lisas, et kompetentsikeskusele oli suur roll muda kasutamise reguleeriva määruse välja töötamisel. „Kuidas muda kaevandada, kasutada, milline võib olla bakterite sisaldus ja kuidas kasutatud mudaga ringi käia,” loetles ta määruse teemasid.

Lootus uuel töötajal

Kolledž tahab siiski jätkata. Praegu otsib Tallinna ülikool konkursiga looduse- ja terviseteaduste valdkonnaga tegeleva inimest, kellele tööst saab Kaldase sõnul 60–70 protsenti olema just Haapsalu kolledži tervisevaldkond. „Tema ülesanne on ettevõtete ja ülikooli vahelise koostöö algatamine.”

Et ettevõtjates huvi äratada on väga raske, teab kolledž omast kogemusest. „Loodame, et leiame sellise inimese ja saame ka mudateemale uue jõu taha,” sõnas Kaldas.

Kuna kosmeetikas on looduslähedus taas au sisse tõusmas, loodab Kaldas, et ka muda vastu hakatakse rohkem huvi tundma. Palmi sõnul on praegu tõusuteel kõikvõimalike loodustoote kasutamine, olgu siis mudast või ravimtaimedest.

„Aeg on edasi läinud ja ka muda on võimalik väga lihtsasti kasutada,” ütles Kaldas. Näiteks sedasama jahvatatud muda, mida mudalaborites tehakse, saaks edu-

kalt kasutada kodus mähiste tegemisel, segades mudapulbrit sooja veega. Jahvatatud muda pluss on, et sellel pole tugevat lõhna nagu naturaalsel mudal. Kolledž ise aga jahvatatud muda müügiga turule tulla ei saa, sest nii hakkaksid nad pakkuma konkurentsi erateetvõttele.

Muda massidesse

Kaldase sõnul oleks vaja muda usku inimesi, kes selle kasutamist propageeriks ja sellest uusi tooteid turule tooks. Ideaalis võiks igas Haapsalu kaupluses mõni mudatoode müügil olla. „Et inimesed saaksid need tooted kätte. Et nad suisa koperdaks nende otsa, sest nad ei oska neid ju küsida,” ütles ta.

„Räägime, et oleme mudapealinn, aga mida sellest tegelikult teame?” küsis Kaldas retooriliselt. „Meil nagu on muda ja nagu pole ka. Tegelikult räägime ka ise häbiväärselt vähe mudast ja tunnustame seda vähe.”

Nii nagu Haapsalu põhikooli õpilased koovad käsitöötunnis Haapsalu salli, võiks siinsetes koolides muda olla koolitundides sees. „Seda saaks põimida nii ajaloo-, bioloogia- kui ka keemiatundidesse,” selgitas Kaldas.

Spaahotell Fra Mare on teinud klassidele muda tutvustavaid tuure ja kooliõpilasi on vastu võtnud ka kolledž. „Meil on õpilasfirma, aga nad pole selle peale tulnud, et midagi mudast teha. Oleksime valmis sel alal koostööd tegema,” pakkus Kaldas.

LÜHIDALT

Turistide arv kasvas augustis kiiresti

Välituristide arv kasvas augustis Läänemaal palju kiiremini kui Eestis keskmiselt.

Statistikaameti andmeil peatus tänava augustis Läänemaal 17 033 turisti ehk viis protsenti enam kui mullu samal kuul. Üle Eesti kasvas turistide hulk ühe protsendi.

Võrreldes mulluse augustiga vähenes Läänemaal peatunud siseturistide arv kolme protsendi võrra, kuid välituristide hulk suurenes 36 protsenti.

Kogu Eestis kasvas välituristide hulk neli protsenti.

Samas mahus kasvas välituristide arv kogu suvel: Eestis vaid neli protsenti, Läänemaal terve kolmandiku võrra. Statistikaameti juhtivanalüütiku Helga Laurmaa sõnul on välituristide arv Eestis igal kuul kasvanud.

Samal ajal vähenes Läänemaa majutusasutustes veedetud ööde

arv ühe turisti kohta. Kui eelmisel suvel veetsid välituristid Läänemaal keskmiselt kaks ööd, siis tänavu oli üks turist siin keskmiselt 1,64 ööd.

Läänemaa majutusasutustes ööbinud siseturistide arv vähenes augustis aasta varasemaga võrreldes kolm protsenti. Juulis ööbis siseturiste sama palju kui mullu ja juunis 11 protsenti rohkem, nii et kogu suve kokkuvõttes ööbimiste arv siiski kasvas.

Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi turisminõuniku Aleksandr Michelsoni sõnul peegeldab majutuses toimuv turu stabiliseerumist, kus välisõudlus tasakaalustab kodumaise reisimise kahenemist.

Statistikaameti andmeil peatus Läänemaal kaks protsenti kõigist Eestist külastanud välituristidest.

Malle-Liisa Raigla

Septembris juhtus kolm tööõnnetust

Tööinspeksioon registreeris septembris Läänemaal kolm tööõnnetust.

Inspeksiooni kommunikatsioonispetsialist Dajaana-Jessica Vaher tõi välja, et ühel juhul vigastas töötaja masina turvakatte servaga sõrme. „Seadme ülevaatamisel selgus, et turvaluugi ühes ääres oli teravam keevituskoht, mis lihviti õnnetusjärgsel päeval maha,” kirjeldas ta.

Teisel juhul sai töötaja kriimustuse hoolealusega tegeledes ja kol-

mandal juhul vigastas töötaja end tolmuimejaga treppe koristades, kui kukkus peaga vastu trepiastet.

1. oktoobri seisuga oli Läänemaal juhtunud 32 tööõnnetust. Mullu oli sama aja jooksul tööinspeksioon registreerinud 25 tööõnnetust ja aasta varem 30. „Laias laastus on arvud sarnased,” ütles Vaher.

Üle Eesti registreeriti septembris 282 tööõnnetust.

Malle-Liisa Raigla

Lääneranna ei saanud taas laenata

Lääneranna vallavalitsus ei saanud ka teisel katsel volikogult luba 1,2 miljoni euro laenamiseks, et tasuda uue koolimaja juba soetatud sisustuse eest.

Nagu eelmisel korral, ei õnnestunud nüüdki kvoorumit kokku saada. „Siis meil laenuotsus vastu võetud ei ole ja see jääb järgmise volikogu koosseisu otsustada,” ütles pärast hääletamist volikogu esimees Armand Reinmaa.

Laenamise poolt oli kümme volinikku, vastu viis ning kaks jäid erapooletuks. Laenu võtmise loa saamiseks tulnuks kokku saada 11 poolthäälet. 18. septembri volikogu istungil oli laenamise poolt üheksa ja vastu kuus volinikku.

Volinik Mardo Leiumaa uuris, miks ei võiks laenuotsuse teha järgmine volikogu koosseis. „Saab vabalt selle

otsuse teha. Küsimus on, kas ta kusaigilt laenu saab,” vastas vallavanem Ingvar Saare ja lisas, et soetatud kaupade eest tasumata ei jää.

Vallavalitsusel oli kavatsena laenata 1,2 miljonit eurot olemasolevale laenule lisaks. Eelmise aasta lõpus sõlmis Lääneranna vallavalitsus Luminoriga lepingu 8,2 miljoni euro suuruse laenu saamiseks. Sellest 4,8 miljonit plaaniti koolimaja ehituseks ja 3,8 miljonit eurot varasemate laenude refinantseerimiseks.

Lisaks maksab vald osa kooliehituse summast järelmaksuga. „Eks saate ise ka aru, et kui sinna liidetaks 2,8 miljonit veel juurde, siis oleme üle ja läheme lõhki. See on peidetud eelarvesse,” ütles volikogu liige Andres Hirvale volikogu istungil.

Malle-Liisa Raigla

Lääne-Nigula jagas õpetajatoetust

Lääne-Nigula vallavalitsus valis seitse õpetajastipendiumi saajat, kelle vahel jagab ära üle 15 000 euro.

Õpetajastipendiumi saavad Noarootsi kooli eripedagoog Silja Sepp, Risti kooli õpetaja ja sotsiaalpedagoog Kaidi Silver-Schöbe, Martna-Palivere kooli õpetajad Jüri Bachman ja Karita Kärmet, Taebla kooli õpetaja Veikko Kõrv, Linnamäe lasteaia-õpetaja Marju Rimmel ning Palivere ja Taebla lasteaia eripedagoog Ane Sadulsepp.

Sepp, Silver-Schöbe ja Bachman saavad toetust magistriõpinguteks, Rimmel, Sadulsepp ja Kärmet täienduskoolituseks ning Kõrv õpetajana, kes asus valda esimest aastat tööle.

Õpetajatoetust taotles üheksa koolimeistrit. „Kaks ei vastanud tingimustele,” ütles Lääne-Nigula vallavanem Janno Randmaa. Toetuste maksmiseks oli 25 000 eurot, millest osa jäi järele.

„Jagasin neile palju, kui nõuetele vastavaid taotlusi tuli,” ütles Randmaa.

Esimesed õpetajastipendiumid maksis Lääne-Nigula välja 2022. aastal. Toona sai stipendiumi 11 koolimeistrit. Lääne-Nigula vallavalitsus asutas stipendiumi, et leida koolidesse uusi õpetajaid ning innustada juba töötavaid õpetajaid end täiendama ja edasi õppima.

Kaie Ilves

Kirsipuu tegi Läänemaale rändava kotka

Esialgu Kullamaale plaanitud kotkakuju hakkas mööda Läänemaad rändama.

2023. aasta märtsis otsustas Kullamaa osavallakogu võtta tööplaan puukujude panemise Tobiase parki. Osavallakogu liige Ago Kirsipuu haaras mõttest kinni.

Kullamaa poe ees kasvas kolm viltust paplit, mis tuli maha võtta. Nendest oligi Kirsipuul plaan parki kuju teha. Esialgu mõtles ta pudeliga mehe kujule, sest just seesugune kuulsus sülle pargil Kullamaal on.

Kirsipuu viis puud naaberkuula Merike Salumaale, kes puunikerdusi teeb, ja ütles talle, et tehku selline kuju, mida soovib. Tänavu suvel sai puudest 2,5meetriine kotkakuju. Kirsipuu rääkis, et oli näidanud vallavanemale Janno Randmaale ku-

just pilti ja kohta, kuhu seda püstitada soovib, ning saanudki kotka ülespanekule heakskiitu. Augusti lõpus lasi Kirsipuu kuju parki viia. „Tahtsin kooli alguseks püsti panna, rõõmuku rahvale,” ütles Kirsipuu.

Kuju aga kaua püsti olla ei saanud. See viidi õõpimeduses ära, sest selle üle kaebas Loit Lepalaan kui täiesti sobimatu üle ja ühtki ametlikku luba selle püstitamiseks polnud. Kirsipuu tegi avalduse ka politseisse.

Nüüd on kotkakuju tagasi Kirsipuu käes. Matsalu loodusfilmide festivalil Lihulas oli see kultuurimaja ees ja läheb nüüd Kullamaa poe ette – selleks on poelt luba saadud. „See kuju hakkab rändama,” ütles Kirsipuu.

Malle-Liisa Raigla

Haapsalu raekoja teadur-kuraatori Kadri Lauri sõnul tahtsid näituse koostajad, et küllastajad tunneksid, nagu astuksid nad teise maailmasõja eelse koorortlinna kohvikusse.

2 X KAIRE REILJAN

Skulptor Roman Haavamäe „Tulekandja“ kipsbüsti on ainus eksponaat näitusel, mida katsuda ei tohi.

KUURORDINÄITUS

Murtud karkudega otse suvitusel

Haapsalu raekojas neljapäeval avatud näitus „Murtud karkude linn“ viib küllastaja teise maailmasõja eelsesse Haapsallu.

KAIRE REILJAN
kaire@le.ee

Murtud kargud on näituse kontekstis need, mille Haapsalu supel- asutustes peatuv suvitaja on kõrvale heitnud, sest tervenemina pole tal neid lihtsalt enam tarvis – nii nagu skulptuur „Kepimurda“, kus mudas tervenenu mees murrab katki talle tarbetuks saanud kepi.

Kuuroordi teemat on Haapsalu raekojas tutvustatud juba mitu aastat, kuid kui püsinäitus räägib pigem Haapsalu kujunemisest suvitustinnaks, siis kuni järgmise sügiseni näha olev murtud karkude linna näitus viib küllastaja muretusse suvitusel.

„Tahtsime luua tunde, et näitusesaali sisse astudes oleksid nagu sattunud suurde kohvikusaali,“ ütles näituse koostaja, Haapsalu raekoja teadur-kuraator Kadri Laur. Haapsalu suvitusel oli Lauri sõnul väga suhtlusrohke. „Promeneeriti promenaadil,

käidi kohvikutes ja raudteejaamas vaatamas, kes rongilt tuleb.“

Näituse küllastaja võib end tunda muretu suvitajana, võttes istet näitusesaali laudade taga, mängida lauamänge või kujutleda end kuursaali küllastajana. Lauri sõnul ongi näituse koostajate eesmärk, et perega või sõbruskonnaga näitusele tulles oleks kõigil seal midagi teha.

Käega katsuda ei tohi ainult ühte eksponaati – skulptor Roman Haavamäe loodud kipsist „Tulekandja“ büsti. Tulekandjad olid laternaid hoidvad naisekujud, mis kaunistasid Supeluse tänava promenaadipoolset otsa. Skulptuurid hävisid 1939. aastal, kuid säilinud on kipsmudel, mille järgi skulptor kujud omal ajal vormis.

Mängupõrgu kuursaal

Vast avatud näitus on keskendunud 1920.–1930. aastatele. Toonane suvitajaskond erines 19. sajandi omast. Revolutsioonid olid pühkinud 19. sajandil Haapsalu

kaldapealsetel jalutanud Peterburi aadlikud ajaloo prügikasti ning nende asemel kohtas promenaadil nüüd Eesti poliitikutid, advokaate, kirjanikke, kunstnikke ja teisi tolleageid kuulsusi.

Stendidelt vaatavad vastu näiteks Johan ja Maria Laidoner, kes käisid Haapsalus 1922. aastal koos president Konstantin Pätsi ja luureülem Aleksander Hageniga. Teiselt pildilt leiab aga kirjanike seltskonna: Oskar Luts, Jakob Liiv, Ernst Enno ja Madis Küla.

Sage suvitaja oli Haapsalus kirjanik Friedebert Tuglas. Volde mar Panso mälestusteraamatust on näitusele jõudnud lugu sellest, kuidas Eesti kirjameeste seltsi lugu kirjutades üüris Tuglas promenaadil asunud kohviku Ateena teisel korrusel toa, kus päeval rahulikult kirjutada. „Kui ta jalaga vastu põrandat põrutas, toodi kohvikust talle üles kohvi,“ rääkis Laur. Kuna Tuglas kasutas tuba vaid päeval, tüüriti sama tuba ööbimiseks välja teisele inimesele.

Haapsalus on olnud ka pööraseid plaane. Näiteks 1920. aastatel oli ühel prantslasel suurejooneline mõte muuta Haapsalu kuursaal mängupõrguks. Kohalikes tekitas selline idee hirmu ja jõudis karikatuuridena isegi Postimehe veergudele. Mängupõrgust siiski asja ei saanud, sest mängud, mida seal mängima taheti hakata, oli konstaabel ära keelanud.

Teised meist

Näitust „Murtud karkude linn“ koostades on Lauri sõnul kasutatud seda, mida üle-eestilised lehed Haapsalust kirjutasid, ja seda pole sugugi vähe. „Üleriigilises ajakirjanduses on Haapsalust kirjutatud üsna tihti, nii et tikutulega neid kirjeldusi taga ajama ei pidanud,“ ütles ta. Suvitajate kirjeldused Haapsalust on elavad ja värvikad – selles saavad näituseküllastajad stende lugedes ise veenduda.

Kõik kirjeldused pole sugugi kiitvad. Näiteks heideti ette,

et Haapsalu tänavad on tolmu- sed ja mudased ning elu on liiga kallis. „Olukord hakkas parane- ma 1920. aastate lõpus, kui täna- vaid hakati sillutama. Siis olid inimesed juba rohkem rahul,“ rääkis Laur.

Tolmuste tänavate kõrval heideti ette sedagi, et Haapsalus vali- takse suve jooksul sedavõrd pal- ju kõikvõimalikke suvekuunin- gannasid ja -printsesse, et suve lõpu valimistel jääb valik juba väikeseks. Suvitajate hinnangul oli teise maailmasõja eelne Haapsalu tõusiklik. Näites kir- jeldab üks suvitaja, et teeninda- jaga eesti keelt rääkides lendab taldrik kolksti lauale.

Randa läbi karjamaa

Kui esimene näitusesaal viib küllastaja kohvikusse, siis teine juhatab ta randa. Rannatoas on koha leidnud ka Roman Haava- mäe omaaegsete Aafrika ranna puuskulptuuride järgi valmista- tud Tiit Moori skulptuurid.

Aafrika rand oligi toona Haapsalu tuntuim rand, kuid selle kõrval sai supelda ja aega veeta ka Paralepa rannas. „Kui Aafrika rand oli natuke uhkeldamise ja peenutsemise koht, siis Paralepa oli pigem perekondlik paik, kus mängiti võrkpalli ja koroonat,“ selgitas Laur.

Küllastajatelt võis Haapsalu randade kohta kuulda kõikvõimalikke arvamusi. Näiteks küsib üks, keda juhutati Paralepa liivaranda: „Oh, haapsallane, mida te teate rannast ja mida peate liivaks?“ Tee randa kulges üle karjamaa ja rand ise oli paar meetrit liiva kõrkjate vahel. Vesi rannas oli aga nii madal, et soovitati moonakott kaasa võtta, et kõht enne ujumiseks sobivasse sügavusse jõudmist tühjaks ei läheks.

Lauri sõnul tuli Paralepa randa tõesti läbi loomade karjamaa kõndida. Alles 1930. aastatel eraldati loomad aiaga, nii et nad ei pääsenud enam rannaliste sekka.

Lapsed võtsid mõõtu ettelugemises

Neljapäeval toimus Haapsalu lasteraamatukogus 4. klasside ettelugemisvõistluse Läänemaa eelvoor.

Parimaks ettelugejaks valis žürii särava ja humoorika esituse eest Johanna Kuhl-Thalfeldti Haapsalu linna algkoolist.

Esikolmikusse jõudsid hoogsalt ja kindlalt esinenud Robert Sarv Uuemõisa lasteaed-alkkoolist ning Nora Oismaa Haapsalu põhikoolist. Neil õnnestus lugemisel anda edasi erinevaid karaktereid ning kirjanduspala meeleolu.

Eraldi leidis äramärkimist Oru kooli õpilase Mariliis Tomsoni võime teksti esitamisega luua kuulajaid haarav ja ühendav maailm.

Osalejaid oli Haapsalust, Uuemõisast, Ridalast, Orult ja Ristilt. Kõik 11 julget võistlejat pakkusid oma esitustega kuulajatele rõõmu ja kauneid hetki.

Ette lugemisvõistlus toimub Eesti lastekirjanduse keskuse eestvedamisel juba 32. korda ja sel korral on teema „Kullast kal-

Ette lugemisvõistlusel osalejad.

HEDI AINSAR

lim“, mis Eesti raamatu aastast lähtuvalt kutsus lapsi valima ettelugemiseks tekste eesti lastekirjanduse proosaklassikast. Sobivate lugude leidmiseks koostas vask nimekirja, mis tugineb raamatule „Eesti lastekirjanduse kuldvara“.

Esinejad tegid valiku enamasti kaasaegsete tekstide hulgas. Populaarseimad autorid olid Andrus Kivirähk, Mika Keränen, Aino

Pervik ja Piret Raud. Samas loeti ka vanemat klassikat, mida esindas katkend Oskar Lutsu „Nukitsamehest“.

Eelvoorü võitja on finaali ajal Eestist ära, mistõttu sõidab üleriigilisele lõppvõistlusele Läänemaa esindama 2. koha saanud Robert Sarv.

JAANUS KÕUTS

Lääne maakonna keskraamatukogu lasteosakonna juhataja

Fotoklubi avas kultuurikeskuses kolm näitust

Haapsalu fotoklubi avas reede õhtul kultuurikeskuse fuajees kolm näitust. Neist täiesti uus on klubi tänavane aastanäitus, kus eksponeeritakse 53 pilti.

„Meil on iga kord nii, et aastanäitusele valib klubiliige pildid oma lemmiktemast. On see siis loodus, inimene, vaated või varia. Osaleda saab igati kuni viie fotoga,“ rääkis fotoklubi juhatause liige Andi Veskiõja. „Looduse teema on alati olnud kõige populaarsem,“ lisas ta.

„Inimese pildistamise puhul on mureks see, et mida pildiga pärast teha,“ selgitas Veskiõja. „Kusagile teisele näitusele on hiljem võõra inimese pilti kummaline panna. Selle fotoga pole muud teha kui pildil portreeritule kinkida.“

Loodusfotosid on tema sõnul lihtsam teistel näitustel uuesti kasutada või kellelegi kolmandale kinkida.

Haapsalu fotoklubi liikmed.

ERAKOGU

Veskiõja sõnul on enamik töid lõuendil ja raamitud pilte näitusel eriti pole, sest nii on töid mugavam transportida. „Raam võib transportides kergesti katki minna. Lõuendiga on lihtsam, selle paned mullikillesse,“ lausub ta. Aastanäituse fotod on reeglina A3- või A2-formaadis, sekka ka mõni A1 suuruses pilt.

Teine kultuurikeskuses avatud näitus on „Kui värvid kõnelevad mustvalgelt“, kus eksponeeritak-

se 14 mustvalget loodusfotot. See näitus on varem olnud Haapsalu kunstikooli õuegaleriis. Kolmas näitus on Matsalu loodusfilmide festivalil olnud 23 pildiga väljapanek „Seenemaailm“.

Kolmel näitusel osaleb kokku paarkümmend fotoklubi liiget. Näitused on Haapsalu kultuurikeskuses avatud 9. novembrini. Veskiõja sõnul on plaanis neid pilte eksponeerida tulevikus ka mujal.

JUHAN HEPNER

● KANGELASTE KALMUD

Hiidlased korrastavad Vabadussõjas osalenute haudu

Hiiumaa muinsuskaitse selts tahab Haapsalu vanal kalmistul korda teha ja märgistada hiidlasest Vabadusristi kavaleri Andrei Umbi ja tema lähedaste haua ning märgistada ka Vabadussõjas osalenud Sergei Kuuskori kääpa.

KAIRE REILJAN
kaire@le.ee

Elmisel nädalal pidas Hiiumaa muinsuskaitse seltsi eestvedaja Dan Lukas Haapsalus vana kalmistu haldajatega haua korrastamise üle aru.

„See sai alguse Vabadussõja mälestusmärgi teemast,” ütles Lukas Lääne Elule. Et enne teist maailmasõda kuulus Hiiumaa Läänemaa alla, olid Vabadussõjas langenud hiidlaste nimed kantud mälestusmärgile Haapsalus. „Seal on ka ainult pooled langenud hiidlastest,” täpsustas Lukas.

Hiidlased otsivad omad üles

Kui Hiiumaale hakati Vabadussõjas langenute mälestusmärki rajama, alustati ka Vabadussõjas võidelnud hiidlaste nimekirja koostamist. „Praegu on meil kirjas ligi 1800 meest,” ütles Lukas.

Lukase sõnul tuli esmalt paika panna, keda üldse hiidlaseks lugeda. „Valdavalt muidugi hiidlasena sünnitakse, aga nimekirjas on needki, keda Hiiumaalt mobiliseeriti,” ütles ta. Lisaks loetakse Lukase sõnul Vabadussõjast osavõtnute hulka ka tuletoornide ja päästejaamade ülemad, kes allusid toona otse admiral Johan Pitkale.

Vabadussõjas osalenud hiidlaste kalme on Hiiumaa kalmistutel Lukase sõnul kindlaks tehtud 500. „Kui hästi otsime, leiame veel,” oli ta kindel. Mandri surnuaedades on Haapsalu vana kalmistu esimene, kuhu hiidlased on otsingutega jõudnud ja kus tahavad haudu märgistada.

Lukase sõnul tähistatakse algul Vabadusristi kavaleride ja Vabadussõjas langenute kalmud. Haapsalu vanale kalmistule on Vabadusristi kavaleridest maetud Andrei Umb ja tema lähedased. Hooldamata hauaplatsi selts oma kulu ja kirjadega korda teha ning Umbi hauakivile Vabadusristi kavaleri tähise panna. „Hiiumaal on maetud ära märgistatud ja nüüd mär-

Haapsalu arenguspetsialist Ülla Paras (vasakul), Hiiumaa muinsuskaitse Dan Lukas ja Haapsalu Linnahoolduse kalmistuvaht Ilme Laane vanal kalmistul aru pidamas. 2 X KAIRE REILJAN

Hiidlasest Vabadusristi kavaleri Andrei Umbi haud Haapsalu vanal kalmistul.

gistame Vabadusristi mehed ka mandril,” ütles Lukas.

Vabadusristi kavaleride ja Vabadussõjas langenute haudade märgistamise tähised löid kaitseliit ja Vabadussõja ajaloo selts koos sõjamuuseumi ja vabadusvõitlejate liiduga 2018. aastal. Hiidlased on lisaks loonud oma märgise „Vabadussõjas osalenud hiidla-

ne”. Sellise märgi saab ka Haapsalu vanal kalmistul Umbi kalmu kõrval asuv Sergei Kuuskori hauatähis.

Kaitseliit tahaks kõik tähistada

Kaitseliit seadis juba mõne aasta eest eesmärgi tähistada Vabadussõjas langenute ja Vabadusristi

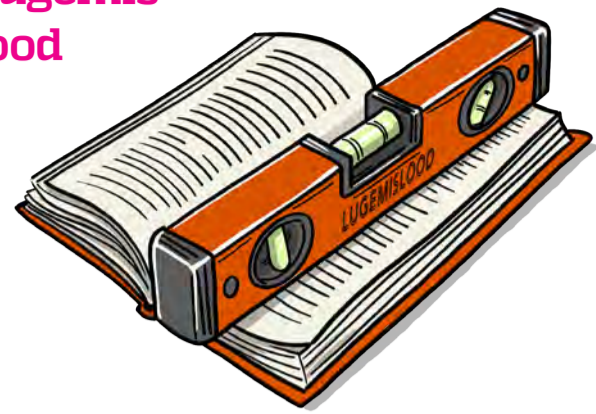
kavaleride haudu, et need oleksid paremini leitavad ja annaksid kalmistu haldajatele teada, et need haudu tuleks säilitada ja neid ei ohustaks pealematmine.

Kaitseliidu kaplani Peeter Paenurme sõnul saavad haudade märgistamise tähist kaitseliidult taotleda nii organisatsioonid kui ka üksikisikud. Tähistamiseks seatakse teatavalt dokumentide säilitamiseks sõjamuuseumis ja Vabadussõja ajaloo seltsis ning kui langenu hauda veel sõjahaudade registris ei ole, lisatakse see sinna. Kaitseliit saadab info tähistamiseks ka kalmistu haldajale.

Paenurm ütles, et on kaplanina innustanud kaitseliitlast, naiskodukaitsejaid ja kaitseliidu noorteorganisatsioone Vabadussõjas langenute haudu üles otsima. „Kaitseliidu liikmed ja kohalikud elanikud on neile haudadele vabariigi aastapäeval ka küünlaid viinud,” rääkis ta ja lisas, et märgistatud on selliseid haudu seni siiski vähe.

Teadaolevalt on Läänemaal maetud 27 Vabadusristi kavaleri, neist 11 Kullamaa kalmistule.

Lugemislood

Lugemise väljakutse

Haapsalust pärit reisikorraldaja Krista Esta hakkas lugema kolmeaastaselt. „Kuidas, seda ei tea keegi,” ütles ta. Ühel heal päeval lihtsalt selgus, et laps oskab lugeda.

Vendade Grimmide kirja pandud ja Siima Škopi illustreeritud „Lumivalgekese” ning Silvi Väljal „Jussikese seitsme sõbraga” algust teinud, jätkas ta „Midrimaaga” – parajalt paksu värsjutustusega Ellen Niidu sulest. Siis võttis ette „Jutupaunikud” – lastekirjanduse kogumikud, mis hakkasid ilmuma 1950. aastatel.

Kuueselt luges ta lasteaias juba teistele ette, õppis vanavanaema piiblit veerides selgeks gooti kirja ja läbis veel enne kooliminekut „Jutustusi ajaloo” – neljanda klassi ajalooõpiku. „Ajaluugu tuligi toona neljandas klassis,” ütles Esta.

Kõva lugeja on ta alati olnud, aga asi läks täiesti käest ära 2023. aastal, kui Esta liitus lugemise väljakutse Facebooki grupiga. „See on nagu sõltuvus,” ütles ta. Ja ärge lugeja arvaku, et see on mingi friikide grupp. Grupis on üle 12 000 liikme, kes raamatuid neelavad või neist vähemalt huvituvad.

Kui enne leidis Esta raamatuid pooljuhulikul, lehitsedes neid raamatupoes ja -kogus, siis grupiga liitumisest peale on kõik allutatud reeglitele ja käib nagu kellavärk.

Iga liige peaks lugema vähemalt 52 raamatut aastas. Just nii palju on suuri väljakutseid *à la* raamat, mille pealkiri on küsimus; eesti meeskirjaniku raamat; raamat, mille kaanel on inimene; ühesõnalise pealkirjaga raamat; raamat, kus sõna „õnn” on pealkirjas. Ja nii edasi.

52 raamatut aastas teeb raamatu nädalas, aga Esta loeb rohkem.

Peale suurte väljakutsete on veel väikesed väljakutsed – igas kuus üks, mis teeb suurtega kokku 64 raamatut aastas. Aga Esta loeb rohkem. „Mullu 120 raamatut, tänavu tuleb üle selle,” ütles ta.

Peale väljakutsete tegutseb Esta kodus Lille tänavas kaheksaliikmeline Lille raamatuklubi, mis lisab veel ühe raamatu igas kuus. Pluss Instagrami väljakutsed, sest sealgi möllavad bibliofiilid.

Hulk iseenesest pole eesmärk, lihtsalt kuidagi läheb nii, et Esta isegi imestab. „Aga ju ma olen kiire lugeja ja televisorit ei vaata,” ütles ta.

Kui küsida Esta käest raamatusoovist, siis puistab ta neid nagu käisest autorite kaupa. Briti kirjandus, aga palun: Penelope Lively. Eesti kirjandus: Eeva Park ja Rein Raud. Hispaania kirjandus: María Dueñas. Skandinaavia kirjandus: Tove Ditlevsen. Saksa kirjandus: Ewald Arenz ja Nino Haratischwili (kui närv vastu peab).

Prantsuse kirjandus: Valérie Perrin. Aga Houellebecq? „See on abikaasa lemmik,” ütles Esta. Selge see, et ta on Houellebecqi lugenud, aga too prantsuse kirjanduse *enfant terrible* pakub rohkem vast meestele, naine võiks tema peategelastele parimal juhul ehk kaasa tunda.

Raamatud hakkavad Esta riulis virnu moodustama detsembris, kui riburada pidi selguvad tuleva aasta 52 väljakutset. Kompulsiivse organiseerijana komplekteerib ta teosed, kleepsud peal, mis kuus miski on. Enne seda tuleb muidugi selle aastaga ühele poole saada.

„Täna alustan „Hundi õnnega” – väljakutse: raamat, kus sõna „õnn” oleks pealkirjas,” ütles ta. Pärast Itaalia mainekaima kirjandusauhinna Premio Strega saanud Paolo Cognetti romaani tuleb Jaapani kirjaniku Dorian Sukegawa „Oamoos” – Lille raamatuklubi ja lugemise väljakutse oktoobrikuu teos (ühesõnaline pealkiri). „Saab kaks kärbest ühe hoobiga,” ütles Esta.

Novembris võtab raamatuklubi arutada „Kätepuud” – Inglise kirjaniku Ruth Rendelli krimkat. Detsembris on jõulud, siis võtab raamatuklubi rahulikult, aga 2026. aastat alustatakse eesti kirjandusega. „Andrus Kasemaa „Au kolhoosikorrale,” ütles Esta.

Ja muidugi lõpetab ta jutuaamise küsimusega: „Aga mida sina mulle soovitat?”

KAIE ILVES

KEELETARK

Selmet kannab Johannes Aaviku vaimu

Kui jaanuaris tegid hiidlased ettepaneku hakata 29. jaanuaril pidama Fred Jüssi auks molutamispäeva, siis nüüd tuli saarlastelt mõtte tähistada 3. oktoobril selmetipäeva.

Selmetipäeva idee pakkus välja Aavikute majamuuseumi arendaja Merit Karise. Kindlasti oli tõukejõuks tõsiasi, et 8. detsembril möödub Johannes Aaviku sünnist 145 aastat. „Selmet” tähenduses „selle asemel, et” on Aaviku loodud tehistivi, mis sai 3. oktoobril kell 19.15 saja-aastaseks. Nii täpselt on Aavik selmeti sündi ise dateerinud. Tegelikult ei ole selles midagi kummastavat, sest Aavik kirjutas oma kunstilike sõnade päevikusse sõnade

sünnidaatumeid. Näiteks „malbe” sündis 29. juulil 1931 kell 6 aias murul lesides.

Igapäevases kõnes esineb selmet harva. Kuigi sõna sünnilugu jääb aastas 1925, esines see veel 1980ndate eri sõnastikes uudisõnana. Tõsi, Antoine Chalvin on oma raamatus „Johannes Aavik ja eesti keeleuendus” kirjutanud, et selmeti läbimurre on võimalik jälgida Eesti peamistes päevalehtedes. Chalvin: „Sõna selmet kasutusjuhtude arv Eesti Päevalehes on tõusnud nullilt 1995. aastal 35-ni 2007. aastal.” ÕSi sõnaks sai selmet alles 1999. aastal. Pigem on vilksanud selmet kirjanduslikes ja kultuurialastes tekstides, näiteks „ahmin

sind ma / selmet õhku hingata” (Rein Asugram) või siis „ta oli istunud preili Puupardi kõrval, selmet minna tantsima preili Kooviga” (Paul Viiding).

Selmetipäeva puhul loodi veebileht, kuhu soovijad said lisada värvikaid murde-, unar- ja uudissõnu. Taas tuleb tõdeda, et oleme sõnausku rahvas, keda sõnad inspireerivad. Vajadusel tuuakse sõnasalvestest välja kõikvõimalikud haruldused. Kui salvestest kohe ei leita, luuakse mõnuga uusi.

Selmetilehelt võib leida palju värvikaid pakkumisi. Mõned näited.

Selmet öelda „jääkuubik”, ütles „jääbik”; selmet öelda „lilleriul”,

ütles „lilleri”; selmet öelda „palindroom”, ütles „peegelkeelend”; selmet öelda „lund sajab” ja „vihma sajab”, ütles „lundab” ja „vihmab”, selmet öelda „käske jagama”, ütles „käskelema”.

Semiootik Priit Põhjala on kirjutanud, et „kasutagem selmetit julgelt, sest see on üks tubli sünniloo ja konkreetse sisuga sõna, mis võimaldab väljenduda säästlikult ja on lubatud kirjakeeleski”. Aaviku meelest pidi üks sõna olema lihtne, täpne ja kõlav. Selmet just niisugune ongi ja kannab endas seega Aaviku vaimu. Miks öelda midagi kolme sõnaga, kui ühega saab?

Selmetipäev on tulnud, et jääda. MONIKA UNDO

Krista Esta.

ERAKOGU

● VIIIE MUUSEUMI JUHT

Anton Pärn: eestlased on muuse

Haapsalu muuseumisuvi tõi sel aastal mitu uut näitust ja põnevat konverentsi. See annab põhjuse küsida sihtasutuse Läänemaa M juhil arheoloog Anton Pärnalt, kas tal on alati kiire. „Mulle meeldib tegutseda ja tihtipeale see siis nii ongi,” ütles ta.

ANDRA KIRNA
andra@le.ee

Kui palju on teil praegu erinevaid rolle?

Abikaasa, isa ja vanaisa – need rollid ei kao kuhugi.

Aga töö juures – meil on viis muuseumi ühe sihtasutuse kohta. Eestis pole niisuguseid sihtasutusi väga arvukalt. Eesti kunstimuuseum on suurim näide. Ka SA Virumaa muuseumid ületab muuseumide arvu poolest meid ja siis olemegi meie. Pean püüdma kõigi viie muuseumiga ühte jalga käia. Mitte pildil kõige ees, aga kaasas ja olemas tuleb olla küll.

Kindlasti muinsuskaitse, mis mind ei ole kunagi jätnud külmaks. Olen aastaid muinsuskaitseametis töötanud.

Loomulikult on üks mu suur kiring arheoloogia. Uurida Läänemaa esiajalugu nii palju, kui olen saanud. Mul on olnud suur õnn teha tööd ka Lihulas ja Saastna kabeli uurimistööd juhendada. Rohkem on tulnud ikkagi pühendada tähelepanu Läänemaa keskaja uurimisele Haapsalus.

Kas olete haapsallane või tallinlane?

Sündisin Haapsalus ja elasin esimesed viis-kuus aastat siin. Siis kolisin Tallinna ja lasteajal viimases rühmas ning koolis käisin seal.

Lapsepõlvemälestused Haapsalust pole kuhugi kadunud.

Oli tagasitulek Haapsallu lihtne või ei olnudki äraminekut-tagasitulekut?

Ma ei kaotanud päriselt kunagisid Läänemaa ja Haapsaluga. Emapoolne vanaema elas Haapsalus, isapoolset vanavanemad Linnamäel. Veetsin kõik suved Linnamäel ja käisin loomulikult alati Haapsalus ka.

Enda meelest tundsin Haapsalut läbi ja lõhki, kuid kui siia aastakümneid hiljem elama tulin, avastasin väga palju uut juurde.

1988 tulin siia kaevama – Jaani tn 4 kinnistust. Kaheksakümneendate lõpp oli linnaarheoloogia kuldaeg. Siis kaevati tohutult ja Haapsalus ei olnud toona ühtki arheoloogiat. Keegi kolleeg avastas, et olen Haapsalust, mul on side linnaga olemas ja tuli palve, et mis oleks, kui aitaksid...

Õigupoolest oli mul teine uurimisteema, Läänemaad puudutav, aga palju varasem. Olin käinud Mati Mandli juures kalmeid kaevamas.

Niisiis oeldi esialgu, et kolmeks kuuks. Aga kaevamised kestsid kaks aastat ja siis tuli teine kaevamine, politseimaja kõrval, kuhu praegu linna uut raekoda plaanitakse. Kokku neli aastat väljakaevamisi Haapsalus.

Viimased kaevamised jäid lõpetamata, sest toimus üks traagiline sündmus. Rootsi ettevõtjad, kes hotelli ehituse algatasid, hukkusid või tapeti Tallinnas. Projekt lõpetati, samuti meie tööd tulevase hotelli aluse kinnistu läbiuurimisel.

Ütlesin siis endale, et Haapsalusse tasub kunagi tagasi tulla. Ma küll ei näinud, millal.

Neli aastat olid väga intensiivsed ja väsitavad, kuna juhendasin kaevamisi üksinda ja palju

Läänemaa muuseumide juht Anton Pärn leiab, et tegeliku töö teeb ära ikka kollektiiv – juht peab olema taganttõukaja ja abistaja, mõnikord kaasa lööma, teinekord laskma oma inimestel lihtsalt tööd teha.

MALLE-LIISA RAIGLA

tuli käigult õppida. Töörütm oli kiire ja pinge kogu aeg peal. Avariikaevamised on ajaliselt piiritletud. Läksime kogu aeg üle tähtsate, sest töö maht suurenes ja sellest ka pinge. Kaevamistelt käis siis läbi sadakond toonase Haapsalu noort.

Püüdsin alati selgitada oma noortele, mida uurime, kuni selleni, et mida on oodata konkreetset sellelt lapikeselt, millel ta töötab. Mis sealt võiks välja tulla ja millele tuleks tähelepanu pöörata. Igale noorele tahtsin selgitada, kui tähtsat rolli ta kogu selle nädala jooksul täidab.

Muidu oli see ju ka kihvt aeg: laulev revolutsioon, igasuguseid asju toimus.

Mul oli tuttav loomeliitude pleenumil, ta sai endale kõigi sõnavõtude salvestused. Elasin siinsamas, kus praegu on kunsti- ja galerii ja külalistoat. Panin lintmaki aknale ja sõnavõttud olid siis kõigile kuulata.

Ainult ühte asja kahetsen siiani. Tööpinge oli nii suur, et Balti ketti ma ei läinud. Panime kõik kaevajad bussi peale ja nemad läksid. Päevikusse olen kirjutanud, et kõik läksid Balti ketti ja mina kirjeldasin leitud müüride rägastikku Jaani tänaval edasi.

Sellest on kahju, seda aega ei oleks ma pidanud ohverdama.

Millal te päriselt tagasi jõudsite?

Päriselt tulin tagasi aastal 2013. Hinges mõned aastad varem. Olin juba pikalt riigiametis töötanud. Lõime muuseumide sihtasutused, tagantjärele nimetatakse seda nüüd muuseumireformiks.

Tuli hästi palju suhelda omavalitsustega, et kas ja kuidas. Misugune on riigi huvi ja tugi ning missugune omavalitsuste oma, kuidas seda koos teha. Tuli väga palju käia volikogudes ja omavalitsustes, ka siin Haapsalus.

Hakkasin mõtlema, et olen juba nii vana – no mis vana, olin kuskil viiekümneenda eluaasta alguses – ja tekkis mõte, et kui peaksin kunagi pensionile jääma, siis mitte Tallinnas. Kuidagi nukker oli suures linnas vaadata vanemaid inimesi. Mõtlesin, et tahaks inimkesksemat ja sõbralikumat ümbrust, vähem anonüümset. Kohta, mis pakub hingerahu ja kosutust.

Valisitegi Haapsalu.

Sain aru, et mul on veel võimalik pangalaenu saada. Lapsi oli vaja kasvatada, ja ei olnud varu, et midagi niisugust oma kulu ja kirjadega ette võtta.

Hakkasin Haapsalus selle pilguga ringi vaatama. Oli masu lõpp ja hinnad, pean tunnustama, suhteliselt maas. Kuna olin riigiametis, lootsin, et ehk pangad tulevad vastu. Ja tulid.

2012. aastal soetasin Haapsallu ühe vana armsa väikese

maja. Majal on mulle kaks tähendust. Tundsin esimest korda, et see, mida ehitasin, oli päris oma kodu. Meie nii ema- kui ka isapoolset vanavanemad sattusid siia kui sõjapõgenikud. Nad ei olnud Läänemaalt. Ei ütle, et neil oleks siin halvasti läinud, aga ikkagi. Sõjapõgenik, juured kusagilt mujalt lahti rebinud ja siia tulnud, on kuidagi teine olemine.

Minu omad tulid 1943–1944, sõja lõpu poole Pihkvamaalt. Ka enne olid suguvõsad rappidada saanud. Kes küüditati, kes lasti maha. Nemad tulid siin, kui Eesti politsei-pataljonid töid eestlased sõja eest ära ja üks eselon tuli Haapsallu. Enne Venemaa-episoodi olid nad Sangaste ja Otepää kandi inimesed. Isaema juured, nii kaua, kui õnnestub tagasi vaadata, on Pühajärve ja Väikeke Munamäe vahel, nii et DNAs peaks olema puhas Lõuna-Eesti juur.

Aga töö?

2013. aastal oli muuseumis juhi koht vaba.

Volikogus tekkis arutelu, et teeks sihtasutuse ära, kui teaks, kes juhatajaks tuleks. Kõlab nagu juhitud demokraatia, aga toona see nii ei olnud. Volikogu võttis otsuse ilma selletagi vastu, aga see fraas oli tohutult hea torge.

Kui volikogust tulin, läksin oma Koidula kodukesse, mis meil oli vist juba aasta aega olnud, ja mõte hakkas kerima, et aga mis

oleks, kui tuleks ise. Selle hetkeni ei olnud ju mingit plaani. Õige hingeseisund oli ilmselt olemas. Otsus küpses teel Haapsalust Tallinna.

Eks mulle ikka meeldis ja oli nii põnev – mis sellest saab, kui need viis muuseumi kokku panna. Oli ikka pea ees vette hüppamine, et ei tea, kui sügav see on...

Kui oleks teadnud, kas siis oleks hüpanud?

Ikka! Ei – täna ma ei kahetse ühtegi sammu.

Aga ega ma ei mõelnud ka toona kaua. See oli nii põrgulikult põnev.

Teil on teaduslikke publikatsioonid ja teaduse jaoks veel aega leiate?

Viimased paar aastat pole ma väga hea kirjutaja olnud, muu töö on võtnud palju aega ära. Võibolla olen vanusega enesekriitilisemaks läinud. See on paha, liiga palju enesekriitikat ei aita.

Loomulikult on see missioon ka. Et oma kolleegidega oma erialas suuremal või vähemal määral kaasa rääkida, eeldab uurimistööd.

Ajaloo ja arheoloogias on väga palju interpretatsiooni. Me ei pühenda oma tähelepanu ju ainult leidudele. Peame suurt pilti nägema – mida uurimistööd üldisele asustusloole või mõnele ehitusloole annavad.

Samuti soov end väljendada arheoloogilise uurimistöö kaudu. Usun, et saan kirjutamise tempo taas üles võetud.

Artiklite seas on päris suure osa saksakeelseid. Kirjutate ise saksa keeles?

Ei, teadusteksti saksa keeles ma ise ei kirjuta, muidu küll. Artikliteks kasutan ikkagi professionaalselt tõlki, kellega koos vaatame kõik tõlked üle, sest tean, kuidas üht või teist asja väljendada või et millele on vaja suuremat rõhku panna. Mul on Saksamaal sõbrad, kes väga heade eesti tõlkijate saksakeelsed tõlked veel saksakeelse lugeja pilguga üle vaatavad.

Mõned ingliskeelsed artiklid on küll ka.

Olen oma tähelepanu siiski suunanud saksakeelsele kultuuriruumile. Et tutvustada oma saksa kolleegidele, kui tugevalt on kultuuri arengud, mis Saksamaal toimuvad, jätkunud siin, Läänemere idakaldal.

Kuigi nad on koolides õppinud Saksamaa idaeaspositsiooni, on see kõik neile tuttav tihtipeale sündmuste ja aastaarvudena. Kui esitled materiaalset leidu, hoonete vundamente, või suuresti Saksa aladelt Eestisse jõudnud importkeraamikat, nõuab see neilt alles omaks võtmist. See on olnud üks mu eesmärk.

Museumirahvas

Muuseumid

Kust teie hea saksa keel pärit on?

Õppisin tavalises keskkoolis üks päev nädalas nagu kõik teisedki, ja ülikoolis ka. Palju õppisin 1990ndatel, muinsuskaitse töötades. Millegipärast otsis meid üles just Saksa muinsuskaitse. Päriselt loeb ju suhtlemine ja sõbraks saamine. See on täiesti teistmoodi maailm. Kõik uued teemad ja mõisted panevad sind olukorda, kus pead ennast end keeleliselt arendama.

Inglise keelt tuleb ka rääkida. See on väikese riigi pluss ja traagika, et ühe võõrkeelega hakkama ei saa. Kahju on, et meil ei ole Eestis arheoloogide seas enam palju saksa keele rääkijaid. Kolleege, kes passiivselt saksa keelest aru saavad, aga inglise keeles räägivad, on küll.

Suurtes riikides nagu Saksamaal toimuvad tihti peale kitsama eriala üritused ikkagi oma keeles. On rahvusvahelisi konverentse, kus loengud on inglise keeles, aga erialaseminarid saksa keeles. Oled alati külla oodatud, aga keegi sinu pärast keelt ei vaheta.

Aeg, kui saksa keel oli meil üks kolmest kohalikust keelest, on nüüd läbi.

Arvan, oleme andnud järele liiga kergetäpselt, et piisab ainult inglise keelest. Tihti peale ei ole me mõistnud, kui tähtsat rolli Saksamaa ka täna mängib. Võibolla mõistame, aga ei tee välja. Oleme saksa keelt alahinnanud ja see teeb mind kurvaks. Aga see on üldine tendents ja mitte ainult Eestile iseloomulik.

Ma ei arva, et me ei peaks inglise keelt rääkima, aga keelerohkus tuleks kasuks.

Mis on Eesti muuseumide kõige suuremad mured?

See on väga igapäevane – toimetulek!

Oli aeg, kui rääkisime näituste kvaliteedist ja temaatilisest rikkusest, muuseumide avatusest ja ühiskonnas kaasa rääkimise soovist – muuseumid on sellega väga hästi hakkama saanud.

On väga tugevaid õnnestumisi. Ei hakka näiteid tooma, teeksin teistele liiga, kui ütlen, et mulle meeldib see, teine või kolmas näitus. Tegelikult pole meil ammu enam igavaid muuseumide!

Alles on jäänud igapäevane muuseumitöötajate palgateema. Kallinevaks majanduskeskkonnas on see kaua aega külmutatud samale tasemele. Kõik see paneb surve toimetulekule, ka organisatsioonina.

Kinnisvara haldamise kohustused on pingestanud sisulist muuseumitööd.

Kui kaugale on minna võimalik piletihindadega? Küsida võib kõike, aga tuleb mõelda sellele, et pakkuda oma külastajale tõeselt head ja harivat muuseumielaamust. Ja hoida muuseumimajad sellises korras, et meile tahetakse tulla ja veeta muuseumis tunde ja tunde.

Nii-öelda isevooluted (vaadake ise, kuidas saate) aeg peaks siiski mõõdas olema.

Kas kunagi on muuseumid üldse end piletirahaga ära majandanud?

Eestlane on muuseumirahvas, müts maha selle ees! Meid on 1,2 miljonit. Mõni aeg tagasi oli muuseumikülastusi neli miljonit ja enam aastas, millega oleme Euroopas esimese viie seas.

Muidugi võib küsida, et kust need külastajad tulid. Kindlasti oli nende hulgas väga palju turiste. Meie seas on inimesi, kes pole aastakümneid muuseumis käinud ega kavatsengi minna. See on igal pool nii. Aga meil on ka inimesi, kes käivad iga kuu muuseumis.

Või ka nii, et oma kodulinna ei astu muuseumi sisse, aga Haapsallu tulles käib ikka ühes vähemalt ära.

Veel kord: eestlane on muuseumirahvas ja selleks on kindlasti andnud põhjust ka muuseumid ise. Haapsalul on vedanud, meil on nii palju erinevaid muuseumie koigile maitsetele ja kui palju kunstist saamise võimalusi. Mõelge: Wikland, Laikmaa, Okas – unikaalne kooslus! Lisaks rannarootsi muuseum – ka ainulaadne Eestis.

Oli aeg, kui muuseumid ütlesid, et kogume, teeme teadust ja populariseerime, aga see viimane ei avaldunud heades näitustes, mida näitasid väikesed külastajajumbid.

Nullinate esimesel kümnel aastal – ja ma ei taha üldse kritiseerida – moodustas näiteks Saaremaa muuseumi omateenitud tulu – piletimüük ja ekskursioonid – ligi poole Eesti maakondades tegutsevate muuseumide ise teenitud rahast. Selge see, et Saaremaa on väga atraktiivne, aga see näitas kujukalt muuseumide erinevat atraktiivsust.

Võtame näiteks meie piiskoplinnuse. Omal ajal, kui meil vähe võimalusi oli, oligi linnus teatud mõttes nagu varemtepark. Mõni ütleb nüüd, et kohati liigagi klants, aga tegelikult on see väikelinnale väärtus. Uue ja vana arhitektuuri parim kombinatsioon, mida on nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt tunnustatud.

Kuhu läheb muuseumide enda teenitud raha?

Muuseum teenib loomulikult ise ka. Meie muuseumid panustavad kogu asutuse eelarvesse 30 ja 40 protsendi vahel. Viie muuseumi eelarve – palgad, haldus, näituskorraldus kokku – on 1,2 miljonit eurot.

Siin ei tohi lolliks minna ja öelda, et see rahaline väärtus on A ja O.

Nagu teatrid ei taha anda etendusi tühjadele saalidele, tahame meiega, et meil oleks külastajaid. Iga külastaja, kes ostab pileti, toetab sellega muuseumi tegevust ja peab saama kosutava elamuse.

Nagu öeldud, läheb kogu teenitu uutele näitustele ja uutele projektidele. Mõnda valmistame ette mitu aastat ja need on rahaliselt ka väga kulukad.

Samuti teeme korda eksponaate. Tänu Euroopa Liidu Eesti-Läti projektile saime korda sõjaveduri. Selles oli kolm osalist: Eesti-Läti projekt, meie muuseum ja ka üks saksa toetaja. Veduri kordategemine läks maksuma üle

80 000 euro. Vedureid on meil veel kaks pluss hunnik muud veeremit. Jah, küsitaksegi, et miks me neid korda ei tee – teeme ju! –, aga selle kordategemise ettevalmistamine võib võtta aastaid, see on nii suur ja kallist töö. Nüüd lisandus dresin ja sammammult lisanduvad ka teised.

Tahtsin öelda, et proportsioonid peaksid olema õiged. Praegu need alles loksuvad paika. Oli aeg, kui külastajaid oli vähe, teeniti vähe ja kadus huvi muuseumi kui külastuskeskuse vastu. Kui muuseumides on oma sära ja kutsuv tuli, siis tahetakse sinna minna, ollakse valmis ka muuseumipiletit lunastama ja veel tagasigi tulema.

Kas Läänemaale on veel omavalitsuste muuseume jäänud?

Üks selline on Rõude muuseum, mis on olnud kogukonnale väga tähtis. See tegutseb ja on meie jaoks ikkagi olemas. Ja Koela – maja ja kogu on, aga aktiivselt enam ei tegutse. Selle muuseumi jaoks on küllalt keeruline aeg, nagu teistegi laulva revolutsiooni ajal asutatud muuseumide jaoks – et mis kogudest edasi saab?

Koela muuseumi pidanud perekond Heldemad, tõeline maa sool, on juba nii vanad, et ei jaks seda pidada. Kas või kuidas võtta kogud üle, milline on kogukonna huvi?

Linnamael on väga tugev Oru topoteek, kes kogub fotosid ja oma kohalikkude kultuurilugu. Fantastiline algatus tegelikult. Ega kõik ei pea olema kesksedes muuseumides, inimesed saavad suurepäraselt hakkama oma kogukonna ajaloopärandi kogumise, säilitamise ja tutvustamisega, kuid põlvkonnavahetused on siin siiski raputavad. Otsused, mida tehakse, ei rahulda kindlasti kõiki.

Lihulal ei ole praegu kerged ajad, aga seal on praegu huvitavaid näitustega muuseum. Muidugi on tehtud kärpeid. See, et Hanila muuseum ohverdati, oli emotsionaalselt kõige raskem otsus, mida saab teha. On küll tagantjärele tarkus, aga Hanila puhul oleks pidanud rohkem rääkima, rääkima ja veel rääkima. On väga tore, et Hanila kogudest on osa nüüd Virtsu muuseumis, Virtsu muuseumipidaja Jüri Mõniste hoole all. Arvan, et museaalid ei kaotanud. Hanila kui koht kaotas küll.

Aga eramuuseumid?

Väga hea näide on Evald Okase muuseum nii oma kogu kui ka võrratute svistive näituseprogrammidega.

Mootorimuuseum MoMu on täiesti omaette teema. Küsisin mõttes, et kas Haapsalus näiteks oleks MoMu kinni pandud. Arvan, et ei oleks. Nii nagu ei lõpetanud vahepeal raskustes Okase muuseum. Ka neil tekkis küsimus, et kuidas edasi. Kuid muuseumi päästjaks osutus Norra toetus. Kõik Läänemaa kolm omavalitsust loobusid ühest oma toetusmeetmest ja andsid selle veel täiendavalt Okasele. Üllas tegu. Meil on teravikuna kogukonna kultuuripärandi tunne väga tugev.

AIDI VALLIK
hobiaednik

38. osa

Carmichaeli käoking hooaega lõpetamas

Kõik teavad, et käoking on Eesti looduse üks mürgisemaid taimi. Paljud on eriniste kinga- või kiivrikujuliste õitega käokingi kas aias või metsas ka õitsemas näinud. Aga isegi neist ainult osa teab, et käokingi on peale kahe Eesti loodusele omase liigi – sinise (*Aconitum napellus*) ja kollase käokinga (*Aconitum lasiostomum*) – veel mitu. Üks neist on alles septembris õitsele puhkev ja kuni lumeni õitsev Carmichaeli käoking (*Aconitum carmichaelii*) ning selle liigi variant Wilsoni käoking (*Aconitum carmichaelii* var *Wilsonii*).

Tulikaliste sugukonda kuuluvas käokingade perekonnas on üldse ligi 250 liiki, mis kasvavad üle terve põhjapoolkera nii Põhja-Ameerika, Euroopa kui ka Aasia looduses. Õigupoolest tunneme neist liikidest vaid väheseid. Eestikeelne taimenimi on seetõttu pandud kõigest 35 liigile. Ainult kaks liiki kasvab meil looduslikult, ülejäänud on aednike ja botaanikaeadade rөөm.

Kõik need erinevad käokingaliigid on pärit püsiniiiske mullaga metsaservadelt ja mäestikuorgudest. See paneb paika kõigi käokingade kasvunõude: huumusrikas niiskust hoidev pinnas poolvarjulises või ka päikesepaistelis kasvukohas. Siiski peab mees pidama, et tegu pole ei lämmastikurohket sõnnikumulda armastava roosi, ei jalad-vees-kaldataime ega lahjade või kuivade lauspäikseliste rohumaade elanikuga. Äärmused käokingadele ei meeldi.

Käokingade ladinakeelne nimi *Aconitum* arvatakse tulevat kreeka keelsest sõnast *akon*, mis tähendab mürgitatud noolt või odaotsa. Huvitaval kombel on taim kreeka keelne nimi aga hoopis *lycoctonum*, mis tõlgituna tähendab hundi hukku. Mõlemat pidi on niisiis taimenimes olemas vihje käokinga toksilisusele ning tõsi see on, et kõik käokingaliigid on väga mürgised ja enamik isegi surmavalt mürgised, isegi väga väikesed kogused manustamisel. On arvatud, et valdava enamiku kuulsate ajalooliste mürgitamisega taga on olnud just käoking, sest sellest eriti mürgide valmistamisel (kas omaette või kombineerituna mõne teise mürgitaimega) oldi väga osavad. Käokingamürgi kasutati nii antiik- kui ka keskaegses poliitika konkurentide kõrvaldamisel ning lihtsalt tülikatest isikutest jäädavalt vabanemisel. (Ma muidugi loodan, et selle jutuga praegu käivas tulises valimisvõitluses kellelegi ideed ei anna.)

Käokingad ei pruugi üldse olla alati sinised – minu aias kasvab ka väga armas roosade kingakestega hübriidne aed-käoking „Rubellum“, tumepunaste õitega ronitaim Hemsley käoking „Red Wine“, valge-sinisekirjude õitega hübriidne aed-käoking „Bicolor“ ja samuti meie looduslik kollaste õitega kollane käoking. Carmichaeli ja Wilsoni käokingast on samuti üksikuid valge või lillaka õievärviga sorte.

Kuid kui muud käokingad õitsevad suve jookul ära, siis Carmichaeli ja Wilsoni käoking puhkevad alles septembris. Õökülmad ei tee neile midagi ning nad on võimelised ilma kahjustusteta õitsemata kuni lume ja suurte külmadeni välja. Olen enda omalt veel detsembri alguseski õisi vaasi toonud, kuid muidugi ei ole aastad vennad ja enamasti millalgi kadripäeva paiku saabuv püsimiinustega nädal lõpetab Carmichaeli käokinga peo ära. Siis ongi aeg aiahooga juba tegelikult lõppenud ja sellele võib rahuliku südamega joone alla tõmmata.

Carmichaeli käokinga liigub taimekaubanduses ka sortidena, kõige tuntum neist on „Arendsii“. See on väga kauni erinise õievärviga sort, mis on nime saanud oma aretaja, saksa aedniku Georg Arendsi järgi (sordiregistrisse pandud juba 1945. aastal). Kõrgust on sellel umbes 1,2 meetri jagu, heal muljal võib ta ka veidi kõrgemaks kasvada. Carmichaeli käoking „Arendsii“ on nii ilus, et sorti on Briti kuningliku aiandusseltsi auhinnanud väga prestiižse Meriti auhinna.

Sinine käoking.

WIKIPEDIA

Carmichaeli käokinga liik ise (mis minu aias kasvab) on tumedamate siniste õitega ja suuremat kasvu, ulatudes 1,8 meetrini. Selle juures ei vaja taim aga toetamist, sest ta ülipikad õievared on tõepoolest tugevad ja kindlalt seisvad.

Carmichaeli käokinga õied on tublisti suuremad kui tavalise sinise käokinga omad meie vanaemade aedades. Üks õis on umbes tollipikkune või veidi pikemagi ning neid on taime ülalosas kõrguvas piklikes ja üsna tihedais õiskuis mõjuvalt palju. Meie tavalise sinise käokinga õisikud on väiksemad ja hõredamad. Pealegi on sinine käoking oma õitsemise sügiseks juba lõpetanud. Seepärast on väga hea mõte oma sügisest lillepeenart Carmichaeli või Wilsoni käokingaga täiendada – eriti siis, kui see lillepeenar mõnest aknast näha on. Niikui ni oleme sügise teisel poolel juba enamasti tubaste tegevuste juures ja naudime aeda peamiselt aknast. Need erinised õied keset valget hommikuhärmatist on ütlemata ilus vaatepilt.

Käokingad on täiesti külmakindlad ja kui neile kasvukoht meeldib, siis pole nendega muud muret, kui vaid põua ajal vahepeal kasta – kuivusega nad väga hästi hakkama ei saa. Nad on üsna pika elueaga püsikud, kuid siiski mitte nii pikaajalised kui pojengid või moosesepõõsad. Umbes seitsme-kaheksa aasta tagant, kui on näha, et taim ei kasva enam sama kõrgesse kui varem ja õitseb ka vähem, võiks puhma üles kaevata ja seda tükeldamise teel noorendada. Seda võiks teha kevadel varakult, kohe pärast maa sulamist esimesel võimalusel, kui labidas maasse läheb ja taim pole veel kasvu alustanud. Siis läheb see üritus käokingale kõige vabaltumalt ja põdema ta praktiliselt ei hakkagi.

Käokinga saab samuti seemnest külvata. Kuid seemne peaks olema värske, soovitatav sama aasta oma, ja see külvatakse maha sügisel (kas peenraste või karbiga kuhugi põõsa alla), kui ilmadel veel soojad on. Külvid talvituvad väljas hange all ja tõusmed ilmuvad kevadel ilmade soojenedes. Millalgi suve teisel poolel on taimed piisavalt suured oma lõplikku kasvukohta istutamiseks. Õit näitavad nad teisel kasvuaastal.

Käokingad armastavad komposti ja kompostkõrvet, kuid lämmastikuga (sõnnik, kanakakagraanulid ja lämmastikurohked mineraalsed kevadväetised) tasuks normaalse aiamaal puhul tagasi hoida. Muidugi võib see viia õitsvate taimede lamandumiseni, sest lämmastikuliig teeb võrsed liiga pehmeks. Käokingadele meeldib ka multš, sest aitab taim juurte juures niiskust hoida.

Mis põhiline – käokingadega tegeldes võiks aiakandaid kanda või vähemalt kohe pärast tegelemist minna käsi pesema, enne kui meile tuleb pähe samade mürgiste kätega näiteks võileiba süüa või suitsetada. Väikeste lastega või taimi ampavate lemmikloomadega aias oleks aga võibolla kindlam üldse käokinga kasvatamisest loobuda. Lill on küll väga ilus ja hea, aga temaga seotud riske peame ikkagi adekvaatselt hindama.

Lehm Ljudmilla

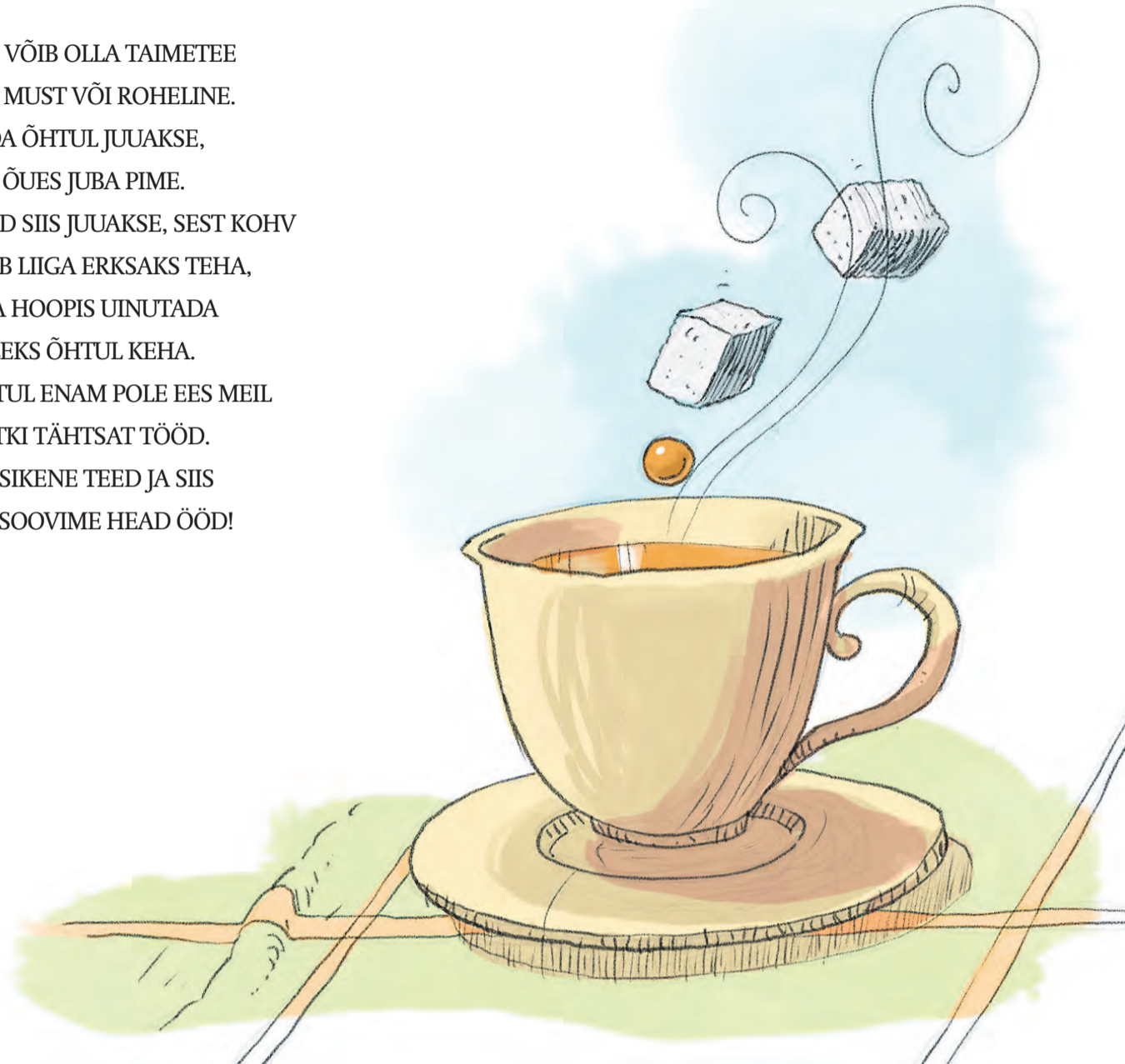

lastekas

Tekst Aidi Vallik
Pilt Ott

TEEJOOMINE

TEE VÕIB OLLA TAIMETEE
VÕI MUST VÕI ROHELINE.
SEDA ÕHTUL JUUAkse,
KUI ÕUES JUBA PIME.
TEED SIIS JUUAkse, SEST KOHV
VÕIB LIIGA ERKSAKS TEHA,
AGA HOOPIS UINUTADA
TULEKS ÕHTUL KEHA.
ÕHTUL ENAM POLE EES MEIL
ÜHTKI TÄHTSAT TÖÖD.
TASSIKENE TEED JA SIIS
ME SOOVIME HEAD ÖÖD!

LASTESUDOKU

1	2			6	3
	1			2	
	4			3	
2	3			1	6

KAKURO

	16	10		3	9	12	30	
11			26					14
38			23					
	9			4	11	17		
	22	20	12			7		
9			20			12		
			24				6	
22				16	3			11
40								
	25						7	

STEPIKASS	VIBUPÜSS	KÜBE	SEE TÄHENDAB	...KARVA (MUST)	KUIV-PRUUNISTUS	ARGOON	B NAABER	ÕPPE-ASUTUSE TÜÜP	URIN, LÖRIN	SOOME KIRJANIK	TITAAIN	NAISENIMI	AUTOMARK	OST	KERGE EINE	MÜRGELDA-MA
PURJE-LAEVA OSA								PLII								
ASJA-ARMASTAJA							NOOR DAAM KOGU AEG							SAJAB NAGU ...VARREST KAUNIDUS		
KORVPALLI-LIGA			MI-BEMOLL KORISTUS-VAHEND			TOEL, JÕUL ANNO DOMINI				ALEVIK HARJU-MAAL RAADIUM						
URAAIN	SUPILUSIKA-TÄIS MAGUS- MAGUSA-			TEMAL LIBÜA PEALINN				MAGAMIS-LAVATS ... MATTI-SEN					POOLA KIRJANIK LÄBI-			
LÕIGE		UUS TESTAMENT SIPSIKU TEGELANE			DEKA-MEETER PAPA			SAMUTI TEADMISTE MITTE-OMAMINE		PLUTOO-NIUM METALSELT HELKIV					EHK KURGU-HAIGUS	NEOON SOOME-UGRILANE LOOMADE PIDAMISE HOONE VIGA MITTE LIIGA KUUM VARGAMÄE ELANIK LOHUKE MUGULA PINNAL
... LIIV						MÕISTE KAARDI-MÄNGUS VÄÄVLI-				ASESÕNA KREEKA TAHT				EESTI LAULJA (EESN+N) KAASA ISA		
RÕIVAAKSESSUAAR																
...																
... MASING			SÕNA-KUULELIK KUUR, KÜÜN				SERVJOOIN (KUNSTIS) ÄÄRTEST KAUGEL						VANUS PÜHA METS			HOONETEST ÜMBRITSE-TUD HOOV HILJUTI
KAAS-ÜHIS-		SEE ON MODULEE-RIMISSEADE		HÄSTI, OLGU MAGUSAT ARMASTAV				UKRAINA GRIVNA ...LOOGIA (SARNASUS)					MISKI ENNE-OLEMATU PRANTSUSE END. RAHA			ÕPPE-AASTA TOIMETUS, ASKELDUS
AAR	RAUA JA SÜSINI-KU SULAM KIIRESTI					NAISENIMI SUUTÄIS					... TURBAN MEHENIMI					ILMA ÜHE VANEMATA ÜLEILMSED EESTI PÄEVAD
NAHA-HAIGUS							FENÜÜL-AMIIN PRANTSUSE KIRJANIK								EESTI END. SOPRAN SAKSA KEELES	KEEL TOO
G. VERDI OOPER				ÜLLATU-NULT NOOT										EESTI LAULJA (NIMI+IN) TEHISARU		ÜHE-SUGUSED TÄHED
NAISENIMI			PALLIMÄNG PUNKT					RIIGIKOGU SAAR					LAUAKATE AMPER			TULEVIKUS OOTAMAS EKSA-
VÄRVIPAEL VÕRMI-PÜKSTE KÜLGEDEL						TELESAADE				VANA-KREEKA FILOSOOF						

E 13. oktoober

00:25 Hommik Anuga 01:35 Nullpunkt 02:21 ERR.ee uudised 05:45 Ringvaade 06:45 Terevisioon 09:05 Terevisioon 11:30 Prillitoos 12:30 Eesti lood 13:00 La Promesa 14:00 Pühapäevalõuna 14:40 Marika Vaarik. Radikaalne loobuja 15:40 Sūdameasi 16:30 Ōnne 13 17:00 Aktuaalne kaamera 17:05 Pühapäevalõuna 17:30 La Promesa 18:30 Aktuaalne kaamera 19:00 Ringvaade 20:00 Mullist välja 20:30 Osoon 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Sport 21:40 Välisilm 22:10 Kaubanduskaos 23:00 Klassikatähed

01:00 Sommerdahl mõrvad 02:50 Jahihooaeg 04:35 Roaldi retked 05:30 Postimees.ee 06:00 Reporter+ 06:30 Telehommik 09:10 Silmaste silma 09:40 Telehommik 12:30 Minu emps on kõvem kokk kui sinu ema 13:35 Vōsavinkel 14:05 Hudson ja Rex 15:05 Kūladetektiiivid 16:05 Leyla 17:10 Kellele kuulub su sūda? 17:55 Kevad sūdames 19:00 Reporter 20:00 15 kūsimumst 20:30 Kuuuuriija 21:30 Silmaste silma 22:00 Ōhtul 23:00 Kiired ja ilusad Grusias

01:25 Kutsuge McCall 02:25 Ūks nādal Jesperi ja Mariga 03:20 Papad Mammad 04:20 TV3 uudised 04:55 Stefaniga Armeenias 05:30 The Floor – valluta vōidupōrand: Finaal 07:30 TV3 uudised 07:55 Vōimalik vaid TikTokis 08:25 Kurvist kurvi: Ida-Virumaalt Tallinnasse 09:00 The Floor – valluta vōidupōrand: Finaal 11:00 Sunāgu kōlab tuttaval 14:00 Kahevōitlus 14:30 Rosamunde Pilcher: Pilved ūleval 16:30 Kirgede torm 17:30 Kāttemaksukontor 18:30 Kahevōitlus 19:00 TV3 uudised 19:55 The Floor – valluta vōidupōrand 20:30 Mārgatud Eestis 21:30 Roaldiga treltide taga 22:30 Pilvelōhkuja

01:05 Teeme āra! 01:55 31. jaoskond 02:15 31. jaoskond 02:43 ERR.ee uudised 07:00 Kirbu-Krants 07:10 Audrey varjupaik 07:20 Vilda 07:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 07:55 Pōrsas Peppa 08:00 Karu Karla 08:05 Pōrsas Peppa 08:10 Ella, Oscar ja Huu 08:20 Anna ja sōbrad 08:25 Angelo reeglid 08:40 Ollie ja Kuu 08:50 Rōõmus Koll 09:00 Ringvaade 10:00 Osoon. PrūgiBinGO ja jāttereform. Hundikarjade seire 10:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 11:00 Ōō pārijad 11:25 Armastuse romula 11:55 31. jaoskond 12:15 31. jaoskond 12:40 Aja meistrid 13:55 Ukraina stuudio 14:25 Seitsekuradit 14:35 Kunksmoor 14:55 Kunksmoor ja kapten Trumm 15:15 Naerupill 15:30 Operatsioon Ai 16:00 Angelo reeglid 16:10 Susapusa Okidos 16:20 Riuklikud loomad 16:25 Kapten Stella 16:30 Ella, Oscar ja Huu 16:40 Kriipsu Juku kodu 16:45 Anna ja sōbrad 16:50 Vilda 16:55 Piip ja Tuut. Liha iha 17:00 Loomarahva TV 17:10 Kirbu-Krants 17:25 Pōrsas Peppa 17:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 17:50 Rōõmus Koll 18:00 Luise ja Oliver 18:10 Miriam merehādas 18:15 Miriami teater 18:20 Luka lustisōidurong 18:30 Lucas 18:45 Osoon. PrūgiBinGO ja jāttereform. Hundikarjade seire 19:15 Kultuuriuudised 19:25 Aktuaalne kaamera 19:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 20:00 Tulevik ūlaltvaates 20:50 Ajalugu viie minutigiga 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Pāeva pūik 22:00 Plekktrumm 22:45 Pārimusmuusika lōikuspidu. Etnokul 23:30 Aja meistrid

T 14. oktoober

00:00 Ringvaade 00:55 Sūdameasi 01:50 Tuleb tuttav ette. Jazz 67 02:35 ERR.ee uudised 05:45 Ringvaade 06:45 Terevisioon 09:10 Terevisioon 11:30 Maahommik 12:15 Osoon 12:45 Maahommiku lood. Kassari hobused ja ūnad 13:00 La Promesa 14:00 Pühapäevalõuna 14:20 Elu lugu 14:45 Sissi 15:40 Sūdameasi 16:30 Ōnne 13 17:00 Aktuaalne kaamera 17:05 Pühapäevalõuna 17:30 La Promesa 18:30 Aktuaalne kaamera 19:00 Ringvaade 20:00 Valimisstuudio 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Sport 21:40 Valimisstuudio 22:25 Queen of F*cking Everything 23:20 Plekktrumm

00:00 FBI: Rahvusvaheline ūksus 00:50 Ōhtul 01:45 Kelgukoerad 02:35 FBI: Rahvusvaheline ūksus 03:25 Kuuuuriija 04:15 Postimees.ee 04:25 Kodus ja vōõrsil 04:50 Kellele kuulub su sūda? 05:30 Reporter 06:30 Telehommik 09:10 15 kūsimumst 09:40 Telehommik 12:30 Kuuuuriija 13:35 Silmaste silma 14:05 Hudson ja Rex 15:05 Kūladetektiiivid 16:05 Leyla 17:10 Kellele kuulub su sūda? 17:55 Kevad sūdames 19:00 Reporter 20:00 15 kūsimumst 20:30 Tāistund 21:30 Ōhtul 22:30 Krimi 23:00 Roaldi retked

00:30 Saatanlikud koduabilised 01:20 Mārgatud Eestis 02:20 Roaldiga treltide taga 03:20 Kahevōitlus 03:50 TV3 uudised 04:40 Downton Abbey 05:30 Kālimehed 06:25 The Floor – valluta vōidupōrand 07:00 TV3 uudised 07:55 Vōimalik vaid TikTokis 08:25 Kurvist kurvi: Ida-Virumaalt Tallinnasse 08:55 The Floor – valluta vōidupōrand 09:30 Mārgatud Eestis 10:30 Roaldiga treltide taga 11:30 Kartulid ja apelsinid 12:30 Lābi suve Taaviga 13:00 Suletud uste taga 14:00 Kahevōitlus 14:30 Rosamunde Pilcher: Kuni maailma lōpuni 16:30 Kirgede torm 17:30 Kāttemaksukontor 18:30 Kahevōitlus 19:00 TV3 uudised 19:55 The Floor – valluta vōidupōrand 20:30 Laser 21:30 Sotid selgeks! 22:00 Vōimalik vaid TikTokis 22:30 Kondikoguja

00:40 Pāeva pūik 01:05 31. jaoskond 01:25 31. jaoskond 01:50 Raamatupood 02:10 Raamatupood 02:35 Raamatupood 03:04 ERR.ee uudised 07:00 Kirbu-Krants 07:10 Miriam merehādas 07:15 Miriami teater 07:20 Vilda 07:30 Pōrsas Peppa 07:35 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 07:55 Riuklikud loomad 08:00 Luise ja Oliver 08:10 Luka lustisōidurong 08:25 Anna ja sōbrad 08:30 Angelo reeglid 08:45 Susapusa Okidos 08:55 Kapten Stella 09:00 Ringvaade 10:00 Osoon. Koduseadmete parandamine. Putukad lumel. Sipelgalōvi 10:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 11:00 Ōō pārijad 11:25 Armastuse romula 11:50 31. jaoskond 12:10 31. jaoskond 12:35 XXXIX Pārn Filmifestivali aupalkade jagamine 13:05 Ūheotsapilet lāände 13:50 Vālisilm 14:20 Kaubanduskaos 15:05 Saada nāgijaks 15:30 Operatsioon Ai 16:00 Angelo reeglid 16:10 Susapusa Okidos 16:20 Puuonni lood 16:30 Rebased ja māgrad 16:40 Kriipsu Juku kodu 16:45 Anna ja sōbrad 16:50 Vilda 17:00 Peeter Pikk-kōrv 17:10 Kirbu-Krants 17:25 Pōrsas Peppa 17:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 17:50 Rōõmus Koll 18:00 Floor paneb reeglid paika! 18:10 Rōōvlitūtar Ronja 18:35 Aktuaalne kaamera 18:45 Jalgpalli MM valikmāng 21:10 Tōde ja vāle 22:05 Laste Ōōilikooli rānnakud 22:35 Vigala Sass – viimased linnid 23:30 Ōhtuintervjuu 23:45 Eesti lipp ūmber Kuuba

K 15. oktoober

00:05 Ringvaade 01:05 Sūdameasi 01:55 Tuleb tuttav ette 02:40 ERR.ee uudised 05:45 Ringvaade 06:45 Terevisioon 09:10 Terevisioon 11:30 Ōnne 13 12:05 Eesti māng 12:50 Maahommiku lood 13:00 La Promesa 14:05 Pühapäevalõuna 14:25 Meie inimesed 14:50 OP lood 15:00 Stanley Tucci avastamas Itaaliat 15:45 Sūdameasi 16:35 Ōnne 13 17:00 Aktuaalne kaamera 17:05 Pühapäevalõuna 17:30 La Promesa 18:30 Aktuaalne kaamera 19:00 Ringvaade 20:00 Tāhelepanu! Tegemist on teadusega 20:05 Pealtnāgija 20:55 Kultuuri kodu 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Sport 21:40 Esimene stuudio 22:05 Kirjandusministri juures 22:35 Ilmsi vōi unes. Ivo Uukkivi 23:35 Pea ees vette

00:00 Vale jālgedel 00:55 Ōhtul 01:50 Kelgukoerad 02:40 Vale jālgedel 03:30 Krimi 04:00 Postimees.ee 04:25 Kodus ja vōõrsil 04:50 Kellele kuulub su sūda? 05:30 Reporter 06:30 Telehommik 12:30 Tagasi juurte juurde 13:35 Vōsavinkel 14:05 Hudson ja Rex 15:05 Kūladetektiiivid 16:05 Leyla 17:10 Kellele kuulub su sūda? 17:55 Kevad sūdames 19:00 Reporter 20:00 15 kūsimumst 20:30 Tagasi juurte juurde 21:30 Ōhtul 22:30 Eestlased Lōuna-Koreas 23:00 Mustad lesed

00:30 Saatanlikud koduabilised 01:25 Laser 02:20 Sotid selgeks! 02:50 Vōimalik vaid TikTokis 03:50 TV3 uudised 04:40 Downton Abbey 05:30 Kālimehed 06:25 The Floor – valluta vōidupōrand 07:00 TV3 uudised 07:55 Vōimalik vaid TikTokis 08:25 Kurvist kurvi: Ida-Virumaalt Tallinnasse 08:55 The Floor – valluta vōidupōrand 09:30 Mees majas vōidupōrand 09:50 Sotid selgeks! 10:00 Laser 11:00 Vōimalik vaid TikTokis 11:30 Kartulid ja apelsinid 12:30 Lābi suve Taaviga 13:00 Suletud uste taga 14:00 Kahevōitlus 14:30 Rosamunde Pilcher: Hommikul torm, ōhtul armastus 16:30 Kirgede torm 17:30 Kāttemaksukontor 18:30 Kahevōitlus 19:00 TV3 uudised 19:55 The Floor – valluta vōidupōrand 20:30 Suur lotokolmapāev: Rooside sōda 21:30 Mees majas 22:30 Minu IKEA kodu 23:00 Taavi Mallega Aafrikas

00:15 31. jaoskond 00:55 Armastuse romula 01:25 Ōō pārijad 01:55 Raamatupood 03:13 ERR.ee uudised 07:00 Kirbu-Krants 07:10 Loomarahva TV 07:20 Vilda 07:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 07:50 Floor paneb reeglid paika! 08:05 Rebased ja māgrad 08:15 Puuonni lood 08:20 Angelo reeglid 08:35 Pōrsas Peppa 08:40 Susapusa Okidos 08:50 Anna ja sōbrad 09:00 Ringvaade 10:00 Osoon 10:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 11:00 Ōō pārijad 11:25 Armastuse romula 11:50 OP lood 12:00 Riigikogu infotund 14:00 Nāitleja 14:35 Pārimusmuusika lōikuspidu 15:25 Mina ka 15:30 Operatsioon Ai 16:00 Ernest ja Celestine 16:10 Susapusa Okidos 16:20 Puuonni lood 16:30 Rebased ja māgrad 16:40 Robot Ruudi avastab maailma 16:45 Anna ja sōbrad 16:50 Oodo 17:00 Audrey varjupaik 17:10 Kirbu-Krants 17:25 Pōrsas Peppa 17:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 17:50 Rōõmus Koll 18:00 Floor paneb reeglid paika! 18:10 Rōōvlitūtar Ronja 18:35 Lucas 18:40 Karulānejenka. Eesti Raadio Laulustuudio tūtarlastekoor 18:45 Osoon 19:15 Kultuuriuudised 19:25 Aktuaalne kaamera 19:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 20:00 Planeet Maa III 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Pāeva pūik 22:00 Kaabakatest kangelastek 23:00 Louis Theroux' intervjuu 23:45 Katsumus

N 16. oktoober

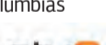
00:05 Ringvaade 01:05 Sūdameasi 01:55 Tuleb tuttav ette. Täna ōhtul... Tōnu Aav 02:39 ERR.ee uudised 05:45 Ringvaade 06:45 Terevisioon 09:10 Terevisioon 11:30 Hommik Anuga 12:45 La Promesa 13:45 Pühapäevalõuna 14:10 Vera 15:40 Sūdameasi 16:30 Ōnne 13 17:00 Aktuaalne kaamera 17:05 Pühapäevalõuna 17:30 La Promesa 18:30 Aktuaalne kaamera 19:00 Ringvaade 20:00 OP 20:55 Kultuuri kodu 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Sport 21:40 Esimene stuudio 22:05 TeadusEST 22:35 Stanley Tucci avastamas Itaaliat 23:15 Pealtnāgija

00:05 James May: meie mees Jaapanis 01:05 Ōhtul 02:00 Kelgukoerad 02:50 James May: meie mees Jaapanis 03:45 Postimees.ee 04:25 Kodus ja vōõrsil 04:50 Kellele kuulub su sūda? 05:30 Reporter 06:30 Telehommik 12:30 Tagasi juurte juurde 13:35 Vōsavinkel 14:05 Hudson ja Rex 15:05 Kūladetektiiivid 16:05 Leyla 17:10 Kellele kuulub su sūda? 17:55 Kevad sūdames 19:00 Reporter 20:00 15 kūsimumst 20:30 Armastuse malev 21:30 Ōhtul 22:30 Jālg 23:00 Vōsavinkel suvitab 23:55 Clarksoni farm

00:00 Aloha 02:10 Suur lotokolmapāev: Rooside sōda 03:05 Minu IKEA kodu 03:30 Vōimalik vaid TikTokis 03:50 TV3 uudised 04:40 Downton Abbey 05:30 Kālimehed 06:25 The Floor – valluta vōidupōrand 07:00 TV3 uudised 07:55 Vōimalik vaid TikTokis 08:25 Kurvist kurvi: Ida-Virumaalt Tallinnasse 08:55 The Floor – valluta vōidupōrand 09:30 Zevakin ja Valting vs Ameerika 10:30 Pōordes 11:30 Kartulid ja apelsinid 12:30 Lābi suve Taaviga 13:00 Suletud uste taga 14:00 Kahevōitlus 14:30 Rosamunde Pilcher: Vālja tormi kätte 16:30 Kirgede torm 17:30 Kāttemaksukontor 18:30 Kahevōitlus 19:00 TV3 uudised 19:55 The Floor – valluta vōidupōrand 20:30 Zevakin ja Valting vs Ameerika 21:30 Pōordes 22:30 Šaakali pāev 23:40 Ūle ja ūmber: autoga Kolumbias

01:20 Pāeva pūik 01:45 Armastuse romula 02:10 Ōō pārijad 02:35 Raamatupood 03:05 ERR.ee uudised 07:00 Kirbu-Krants 07:10 Peeter Pikk-kōrv 07:25 Floor paneb reeglid paika! 07:35 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 07:50 Rebased ja māgrad 08:20 Pōrsas Peppa 08:25 Oodo 08:35 Puuonni lood 08:40 Anna ja sōbrad 08:50 Audrey varjupaik 09:00 Ringvaade 10:00 Osoon. Puidukahjurid kaubaalustes. Linnuvaatlushobi. Musttihane 10:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 11:00 Ōō pārijad 11:25 Armastuse romula 11:50 Valimisstuudio (eesti viipekeeles) 12:45 Valimisstuudio (eesti viipekeeles) 13:30 Esimene stuudio 13:55 Vanemuise suvekontsert 15:30 Lastekirjandusministert 15:45 Superkangelaste kool 16:00 Angelo reeglid 16:15 Ollie ja Kuu 16:25 Loomalood 16:30 Rebased ja māgrad 16:40 Claude'i lūhilood 16:45 Anna ja sōbrad 16:50 Oodo 17:00 Audrey varjupaik 17:10 Kirbu-Krants 17:25 Pōrsas Peppa 17:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 17:50 Lunnisaar 18:00 Muumioru lood 18:20 Mina ja Miia 18:45 Noorte suusasari 19:15 Kultuuriuudised 19:25 Aktuaalne kaamera 19:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 20:00 Loomade salaalu 20:50 Osooni loomalood. Tuttpūtt 20:55 Siia tuleb teater 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Pāeva pūik 22:00 Tāiuslikud pāevad

R 17. oktoober

00:05 Ringvaade 01:05 Sūdameasi 01:55 Tuleb tuttav ette. Täna ōhtul... Tōnu Aav 02:39 ERR.ee uudised 05:45 Ringvaade 06:45 Terevisioon 09:10 Terevisioon 11:30 OP 12:30 Mullist välja 13:00 La Promesa 14:05 Brian ja Maggie 15:35 Sūdameasi 16:25 IT-vaatlik 16:30 Ōnne 13 17:00 Aktuaalne kaamera 17:05 Pühapäevalõuna 17:30 La Promesa 18:30 Aktuaalne kaamera 19:00 Ringvaade 20:00 Muusikast Mihkel Rauaga 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Sport 21:40 Puhtalt pāesenud 22:35 Puhtalt pāesenud 23:25 Vārvimuusika

00:50 Ōhtul 01:45 Kelgukoerad 02:35 Tagasi juurte juurde 03:30 Eestlased Lōuna-Koreas 03:55 Postimees.ee 04:25 Kodus ja vōõrsil 04:50 Kellele kuulub su sūda? 05:30 Reporter 06:30 Telehommik 09:10 15 kūsimumst 09:40 Telehommik 12:30 Sūdamesoov 13:35 Vōsavinkel 14:05 Hudson ja Rex 15:05 Kūladetektiiivid 16:05 Leyla 17:10 Kellele kuulub su sūda? 17:55 Kevad sūdames 19:00 Reporter 20:00 Kelle suu suitseb? 20:35 Kas lōõme kāed? 22:00 Kōk 22:30 Pahad poisid

00:40 Zevakin ja Valting vs Ameerika 01:35 Pōordes 02:30 Suletud uste taga 03:25 Kahevōitlus 03:50 TV3 uudised 04:40 Downton Abbey 05:30 Kālimehed 06:25 The Floor – valluta vōidupōrand 07:00 TV3 uudised 07:55 Vōimalik vaid TikTokis 08:25 Kurvist kurvi: Ida-Virumaalt Tallinnasse 08:55 The Floor – valluta vōidupōrand 09:30 Zevakin ja Valting vs Ameerika 10:30 Pōordes 11:30 Kartulid ja apelsinid 12:30 Lābi suve Taaviga 13:00 Suletud uste taga 14:00 Kahevōitlus 14:30 Rosamunde Pilcher: Vālja tormi kätte 16:30 Kirgede torm 17:30 Kāttemaksukontor 18:30 Kahevōitlus 19:00 TV3 uudised 19:55 The Floor – valluta vōidupōrand: Finaal 22:00 Joel Ostrati suur maitserānnak 23:00 Lōpetamata tehing

00:00 Plekktrumm 00:45 Laste Ōōilikooli rānnakud 01:15 Pāeva pūik 01:40 Armastuse romula 02:05 Ōō pārijad 02:30 Raamatupood 03:02 ERR.ee uudised 07:00 Kirbu-Krants 07:10 Audrey varjupaik 07:20 Pōrsas Peppa 07:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 07:50 Rebased ja māgrad 08:05 Lunnisaar 08:10 Loomalood 08:15 Luise ja Oliveri māngud 08:17 Oodo 08:25 Anna ja sōbrad 08:30 Angelo reeglid 08:45 Ollie ja Kuu 08:55 Sasi ja kiigu, mu tuul. Mairo Libba ja Kūlliki Lauulaad 09:00 Ringvaade 10:00 Osoon. Kaljukotkaste hukkimine. Vālisturistidega ilvest otsimas 10:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 11:00 Ōō pārijad 11:25 Armastuse romula 11:50 Valimisstuudio (eesti viipekeeles) 12:45 Valimisstuudio (eesti viipekeeles) 13:55 Vanemuise suvekontsert 15:30 Lastekirjandusministert 15:45 Superkangelaste kool 16:00 Angelo reeglid 16:15 Ollie ja Kuu 16:30 Rebased ja māgrad 16:45 Anna ja sōbrad 16:50 Vilda 17:00 Audrey varjupaik 17:10 Kirbu-Krants 17:25 Pōrsas Peppa 17:30 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 17:50 Muumioru lood 18:20 Mina ja Miia 18:45 Osoon. Kaljukotkaste hukkimine. Vālisturistidega ilvest otsimas 19:15 Kultuuriuudised 19:25 Aktuaalne kaamera 19:30 Eesti lipp ūmber Kuuba 20:00 Maailma ohtlikemad raudteed 20:55 Siia tuleb teater 21:00 Aktuaalne kaamera 21:30 Pikk nādalavahetus Rory O'Connelliga 22:00 Erael 23:40 Jāht

L 18. oktoober

00:20 Ringvaade 01:25 Queen of F*cking Everything 02:15 Sūdameasi 03:07 ERR.ee uudised 07:00 Osoon 07:30 Planeedipāastjad 08:00 Metslased 08:30 Wikmani poisid 09:00 Suus sulav Eesti 09:30 Ōnne 13 10:00 Maahommik 10:45 Seenelkāik 12:15 Pealtnāgija 13:05 Kirjandusministri juures 13:35 Eesti lood 14:05 Klassikatähed 15:05 Lauri Vasar. Bariton maailmalaval 15:35 Hercule Poirot 17:10 Aasta Jaapani looduses 18:00 Pea ees vette. Tai Kuningriigis 18:30 Aktuaalne kaamera 18:45 Eesti māng 19:30 Kuulsustelāhing 20:30 Ōnne 13 21:00 Aktuaalne kaamera 21:20 Sport. Sport 21:35 Varastatud lootus: Armukelm 22:35 Armastuse piirid

01:20 Harry Wild 02:25 Armastuse malev 03:15 Postimees.ee 03:55 Kodus ja vōõrsil 04:20 Kellele kuulub su sūda? 05:00 Reporter 06:00 Rosamunde Pilcher: Lillesaare saladus 08:00 Kidzone lastehommik – Kāpapatrull 08:30 Kidzone lastehommik – Bluey 08:40 Kidzone lastehommik – Alvin ja koopaoravad 09:15 Kidzone lastehommik – Alvin ja koopaoravad 09:30 Minu emps on kõvem kokk kui sinu ema 10:30 Hooaeg 11:00 Kodustiil 11:30 Motomelu 12:00 Tāistund 13:00 Jālg 13:30 Vōsavinkel suvitab 14:30 Ma nāen su hāält 16:55 Inga Lindstrōm: Otsus armastuse kasuks 18:55 Peaministri pōrdumine 19:00 Reporter+ 19:30 Meie aasta Brasiilias 20:30 Papsid 12:30 Sommerdahl mõrvad 23:30 Heeringas Veenuse ōlal

00:45 Jōulud on tūhistatud 02:40 Kahevōitlus 03:05 Vōimalik vaid TikTokis 03:25 TV3 uudised 04:15 Downton Abbey 05:30 6 kangelast 06:00 Rapuntsel 06:30 6 kangelast 07:00 Jānku Juss 07:30 Rapuntsel 08:00 Jamie Oliveri suur kokaraamatu vāljakutse 09:00 LaserTech 09:30 Naudime elu 10:00 Buduaar 10:30 Nurgakivi 10:55 Stop! 12:00 Pōordes 13:00 Mārgatud Eestis 14:00 Lābi suve Taaviga 14:30 Laser 15:30 Taavi Mallega Aafrikas 16:30 Midsomeri mõrvad 18:30 Minu IKEA kodu 19:00 TV3 uudised 19:30 Pahalased 21:35 Viiskümmend vabastatud varjundit 23:45 Victoria ja Abdul

00:35 Kaabakatest kangelastek 01:35 31. jaoskond 01:55 31. jaoskond 02:15 Armastuse romula 02:35 Ōō pārijad 03:09 ERR.ee uudised 07:00 Siimuke 07:05 BooSnoo! 07:10 Rita ja Krokodill 07:15 Vārviklotsid 07:20 Numbriklotsid 07:25 Tegus Timmu 07:35 Karu Karla 07:40 Tuta asjad 07:45 Kirbu-Krants 08:00 Luise ja Oliver 08:10 Muumioru lood 08:30 Politseiniku laul. Saatest Buratino tegutseb jālle 08:35 Floor paneb reeglid paika! 08:45 Superkangelaste kool 09:00 Thelma tāiuslik sūnnipāev 10:10 Suur maalritōō 10:30 Rōõmus Koll 10:35 Mina ja Miia 11:00 Loomade salaalu 11:45 Maailma ohtlikemad raudteed 12:40 Pikk nādalavahetus Rory O'Connelliga 13:05 Keelepāastja 14:20 Jalgpalli Premium liiga 16:35 Isand 17:00 Sipelgapoiss 2 – Punase tigidiku kāttemaks 18:20 Lucas 18:25 Lepatriinu ja Musta Kassi imelised lood 18:50 Suur maalritōō 19:05 Superkangelaste kool 19:25 Aktuaalne kaamera 19:35 Presidendi kōne 20:05 Olla eestlane on halb. Mārt Avandi 20:15 Valimiste ōhtu (eesti viipekeeles) 21:00 Aktuaalne kaamera 21:20 Sport. Sport 21:40 Valimiste ōhtu (eesti viipekeeles)

P 19. oktoober

00:15 Sangarid 01:45 Sinised vilkured 02:35 Kuulsuste lahing 03:36 ERR.ee uudised 07:00 Aasta Jaapani looduses 07:45 Osooni lood. Habekasko kodumetsas 08:00 Namaste 08:30 Wikmani poisid 09:00 Prillitoos 10:00 Hommik Anuga 11:10 Muusikast Mihkel Rauaga 12:10 Sangarid 13:40 Pealtnāgija tähed 14:00 Puhtalt pāesenud 14:55 Puhtalt pāesenud 15:45 Maahommik 16:30 Biatlonifestival „Loop One“ Mūnchenis. Finaalid 18:00 TeadusEST 18:30 Aktuaalne kaamera 18:45 Ukraina stuudio 19:15 Klassikatähed 20:15 Valimiste ōhtu 21:00 Aktuaalne kaamera 21:20 Sport. Sport 21:40 Valimiste ōhtu

00:00 Must alpinist 02:00 Seksisemud 04:00 Vōsavinkel suvitab 04:50 Jālg 05:20 Postimees.ee 05:30 Reporter+ 06:00 Inga Lindstrōm: Otsus armastuse kasuks 08:00 Kidzone lastehommik – Kāpapatrull 08:30 Kidzone lastehommik – Bluey 08:40 Kidzone lastehommik – Alvin ja koopaoravad 09:15 Kidzone lastehommik – Alvin ja koopaoravad 09:30 Papsid 10:30 Tagasi juurte juurde 11:30 Meie aasta Brasiilias 12:30 Kas lōõme kāed? 14:00 Roaldi retked 15:00 Sūdamesoov 16:00 Harry Wild 17:00 Rosamunde Pilcher: Hommikul torm, ōhtul armastus 19:00 Reporter+ 19:25 Valimiste ōhtu. Keda valib Eestimaa? 20:00 Manāensuhāält 22:20 Valimiste ōhtu. Kelle valis Eestimaa?

02:00 Midsomeri mõrvad 03:55 Stop! 04:15 TV3 uudised 04:45 Ūle ja ūmber: autoga Kolumbias 05:30

Sex appeal

(Seksapiil)

A. H. TAMMSAARE

Lõpuks jõudis ta ometi otsusele, et maksab, ja ütles lapsele, et see annaks, mis ta oli pakunud. See avaski valmilt oma suu, et sealt saiatükki võtta, aga äkki jäi ta imestanult pärani silmil ja ammuli suul seisima: suu oli tühi, seal ei olnud enam saia. Kuhu see oli sealt saanud? Poiss kinnitas, et tema polnud teda näinud ega ka neelanud ja tema ei tea üldse, kes näppas tal saiatükki suust. Peaaegu nutuvõru ümber suu, laskis ta silmad maas ringi käia, nagu otsiks ta ei tea kuhu kadunud saiatükki sealt.

Asja selgitama tuli ka daam, kes oli seni murelikult silmitse nud oma murdunud vihmavarju ja silitanud oma haiget rinnalust. Tema tegi poisile kohe selgeks, et see on ikkagi ise saiasuutäie ära söönud, muidugi ebateadlikult, nagu ta ütles. Ja et tegelikult tõendada, kuidas see sünnib, kui sünnib midagi ebateadlikult, avas daam oma käekoti, võttis sealt tükkise suhkru ja pistis selle poisile suhu. Ise andis ta käsu su-

hu pandud suhkrukükile mitte mõelda, vaid tegelda teiste asjadega.

Õnneks läkski kõik nõnda, et poisil polnud võimalik mõelda suhkrukükile, vaid teda huvitasid hoopis teised asjad. Sest kui puujalaga mees nägi, et daamil on käekotis suhkru, küsis ta ka hobusele tükkise. Ja kui ta selle oli saanud, pistis ta selle ruunale samuti suhu, nagu daam oli pistnud poisilegi. Vahe oli ainult selles, et daam tahtis, poiss söögu suhkru ebateadlikult, kuna aga hobune pidi sööma teadlikult, et tal tuleks meelde ja et ta saaks selgesti aru, et pead kasavad kaelte, mitte sabade otsas.

Kui mitu silmapilku see teadlik ja ebateadlik suhkru söömine oli kestnud, seda ei pannud keegi õieti tähele, aga just sel hetkel, kui poiss hüüdis daamile: „Ma ei saa suhkru nõtka süüa, et ma ei teaks, sest suhkru on ju magus”, puujalaga mees arvas õige aja olevat hobusele käega lüüa sabajuurikale, nii et hobu pistis kui püssist ühes koormaga minema. Õnnetuseks seisid daam ühelt poolt puukoorma-

le nõnda lähedal, et ta sai hea müksu, pillas katkise päevavarju maha, mis jäi ratta alla, ise aga lendas poisile otsa, kes neelas nüüd suhkrukükile ebateadlikult alla, kuna teiselt poolt rabi puujalaga mees pikali ja tema puujalg jäi vankriratta alla ning murdus pooleks.

Oli kiljumist ja karjumist, oli aietamist ja kirumist, oli naljatamist ja naeru. Daamil oli nutt varuks, kui ta korjas maast oma uue päevavarju, millest olid säilinud ainult närud. Ta tahtis need sinnasamasse jätta, kuid kohalik kojamees ei olnud sellega nõus: tema ei olevat kogu linna sibi ega kaltsukorjaja. Nüüd nõudis daam kordnikult, et see peaks voorimehe uuesti kinni ja teeks protokolli, sest tema seda asja nõnda ei jäta. Sealsamas ütles ka puujalgne, et kui daam nõuab oma päevavarju, siis nõuab ka

tema oma purustatud puujalale valuraha. Nõnda siis ei jäänud kordnikul muud üle, kui jooksis voorimehele järele, kargas ohjadesse kinni ja pani hobuse seisku.

„Härra konstaabli-saks, nüüd unustab mu ruun südamepäiega jällegi, kummas otsas tal pea, kummas saba, ja nõnda ei jõua ma surmalaupevaks oma puukoormaga päralt,” ütles Miku.

„Mis on teie nimi?” küsis kordnik. Sellest mõistis Miku, et asi on jõudnud protokollini, sest tema oli teistelt voorimeestelt kuulnud, et niipea kui kordnik küsib voorimehe nime ja korteri, siis on protokoll niihästi kui valmis juba. Sellepärast ütles ta:

„Minu elukohta tahate muidugi ka teada, härra konstaabli-saks.”

„See tuleb pärast,” vastas kordnik.

„Ei, märkige juba kõik korraga, et oleks asi üsna klaar, muidu peate mu veel kord täna kinni, härra konstaabli-saks,” ütles Miku.

„Enne nimi, siis elukoht,” kinnitas kordnik.

„Aga mina tahan, et nimi ja elukoht oleks korraga,” ajas Miku vastu.

„Teil pole siin midagi tahta,” ütles kordnik ärritatult ja mõtles jätkata, kuid Miku pistis vahele: „Kuidas nii, ei ole? Asi puutub ju minusse.”

„Teie nimi?!” kärgatas kordnik nüüd.

„Elukoht ka,” vastas Miku. Kordnik löi lootusetult käega ja märkis Miku numbri oma raamatusse.

Sel ajal, kui kordnik oli ametis kirjutamisega, sobis Mikul jutt daami ja puujalgsega, kes tulid käsikäes puukoormale ja kordnikule järele, nagu oleksid nad mõni õnnelik noorpaar, kes sammub oreli helidel altari ette, kus on õpetaja ning loorberipuud. Aga tõeliselt kasvasid tänava ääres ainult pügatud pärnad ja daam hoidis puujalgse kätt ainult selleks, et toetada teda kõnnil, sest sel oli oma murdunud puujalaga muidu üpris raske käia. Pealegi kandis daam teises käes oma varjuriisu ja puujalgne oma poolikut puujalga.

Järgneb

SUDOKUD

		9				4		
	2	3				8	9	
8			4		3			1
	6		3		4		7	
	4		2		8			1
6			5		9			7
	8	2				9	3	
		1				2		

8								1
			9		2			
	4	5	7		8	6	3	
	7	8				3	2	
	5	1				4	8	
	3	6	4		9	1	7	
			2		3			
4								3

KUHU MINNA

● KINO

Haapsalu kultuurikeskuses:
„Uus raha” 11. okt kl 11, 13. okt kl 17.30, 14. okt kl 19.30, 16. okt kl 19.30.
„Orenda” 11. okt kl 13.
„Downton Abbey: suur lõppvaatus” 13. okt kl 19.30, 18. okt kl 13.

● KONTSERT

Haapsalu kultuurikeskuses:
11. okt kl 19 Rebecca Kontus. Pilet Piletikeskuses 19.90, kahele 37.90 (ainult eelmüügis), enne algust kohapeal 23.-

● TEATER

Haapsalu kultuurikeskuses:
15. okt kl 19 teater Nuutrumi „Väikesed saladused”, piletid 27.-/24.- Piletimaailmas ja Piletilevis.

● MUUSEUMID

Haapsalu linnuse muuseum
K-P 10–18. linnus.salm.ee.

Iloni Imedemaa teemakeskus
K-P 11–17. www.salm.ee.

Haapsalu raekoda
K-P 11–17. www.salm.ee.

Raudtee- ja sidemuuseum
K-P 11–17. www.salm.ee.

Ants Laikmaa muuseum
(Kadarpiku küla, Lääne-Nigula):
R-P 11–16. www.salm.ee.

Rannarootsi muuseum
(Sadama 32, Haapsalu)
T–L kl 10–16. Muul ajal ettelõimisel, tel 5562 3993. www.aiboland.ee.

Rõude muuseum
1. oktoober – 1. mai avatud ettelõimisel roudemuuseum@gmail.com või telefonil 5683 1203, Maie.

Lihula muuseum on avatud
T–L 10–17. E-post: lihulamuseum@laaneranna.ee.

● NÄITUSED

Keskraamatukogu (Posti 3) **trepigaleriis** Fenno-Ugria näitus „100 aastat soome-ugri iseolemist”. Näitus jääb avatuks novembri viimase nädalani.

Raamatukogu vitriinides raamatunäitused „Poeetiline Haapsalu”, „Tähestikunäitus” ja „Haapsalu loeb”. Näitused avatud oktoobri lõpuni.

Lasteraamatukogus (Wiedemanni 11): „Põgus pilguheit läbi aja. Eesti illustraatorite loomingut”. Näitus jääb avatuks kuni 31. oktoobrini.

Haapsalu linnagaleriis (Posti 3): Maris Karjatse, Sandra Ermitsa, Mirjam Variku, Kristiina Aarna ja Annika Haasi näituse „Rõõm & raev” 2. novembrini. Galerii avatud K–P 12–18.

Haapsalu kunstikoolis (Jaani 2): **majagaleriis** Väandra muusika- ja kunstikooli õpilastööde näitus „Karvased ja sulelised Väandrast” 18. oktoobrini. Galeriid avatud T–R 14–18, L 12–16.

Lihula muuseumis (Lihula mõis, Linnuse tee 1): Aide Leit-Lepmetsa joonistuste näitus „Lihula rahvarõivas pliiatsi ja paberiga” jääb avatuks oktoobri lõpuni. Küllastamine muuseumipiletiga eelneva kokkuleppe alusel. Näitus „Lihulas sündinud loodusteadlane Wilhelm Konstantin Frommhold Petersen” püsiekspositsioonis. T–L kell 10–17.

Asuküla seltsimaja galeriis (Mägari küla): grupinäitus „Ülestähendus metsikutelt radadelt” 15. oktoobrini. T–K 10–18, N 10–16, R 9–15. Iga kuu 2. ja 4. laupäeval 9–15.

● RAAMATUKOGUD

Keskraamatukogu (Posti 3) ja **lasteosakond** (Wiedemanni 11) E–R 10–18, L 10–15, **laenutuspunkt** (Kastani 7) T 14–17, R 11–14.

Uuemõisa raamatukogu (Ehitajate tee 3, Uuemõisa) T, N 10.30–13.30, 14–18.30, L 10–15.

Asuküla raamatukogu (Mägari küla) T–K 10–18, N 10–16, R 9–15. Iga kuu 2. ja 4. laupäeval 9–15.

Ridala raamatukogu (Kooli 1, Panga küla) E–K 10–18, N 14–19, R 10–14. www.lib.haapsalu.ee.

Lugege veebist
online.le.ee.

Kui Sul on probleem või pole oma muret kellegagi jagada, on Sul võimalus abi saada

LÄÄNEMAA KRIISIABIKEKUSEST

Psühholoogiline nõustamine 515 9572 / 5560 2367
Esmatasandi psühholoogiline kriisiabi (eesti k) - 5671 4273
Esmatasandi sühholoogiline kriisiabi (vene k) - 552 0094

Nõustamine toimub telefoni teel, veebis või asukoht kokkuleppel nõustajaga, sh Kastani 7, Haapsalu.

Täpsem teave laanemaakriisiabikeskus.weebly.com/

LÄÄNEMAA LOOMADE VARJUPAIK

+372 523 8957 / LAANEMAA@VARJUPAIK.EE

ANNETUSE SAAD TEHA,
HELISTADES 900 7000. KÕNE HIND 5 €.

MÜÜK

Auto- ja majavõtmete valmistamine, lukkude paigaldus ja müük. Autoraadiod ja -kõlarid. Autoalarmid. LVL OÜ, Posti 39 (veetorn), tel 473 3247 ja 507 7979.

Müüa kastmõrd ja kolm rivimõrda. Püügiruu 29–32. Tel 502 0654.

Müüa ajaloolise püügitoiguse nakkevõrgud. Tel 5660 6129.

Sõelutud muld 6.-/tonn Sepaküla karjääris. 527 9239, 5803 1087.

HiBio OÜ müüb Haapsalus tunnustatud mahepeeti 2.-/kg. Saab tulla ise valima Männiku tee 1 poodi. Soovi korral kojuvedu kokkuleppel. Kontakt: 5805 0681, xelene@live.com.

HAAPSALU UKSETEHAS MÜÜB PUITBRIKETTI. UUS HIND 175.-/alus! INFO 472 0800.

PUIT

Müüa küttepuid koos veoga. Info 5687 3966, timberexpert@online.ee.

Vedu hinnas. Müüa kuiva ja märga küttepuid. Pikkus vastavalt soovile. Tel 5666 0431.

Kask ja kuiv puu alates 65.-, transport 3–9 ruumi. Tel 505 5203.

Kuivad pakitud kütteklotsid. Vedu tasuta. Tel 5383 9215.

Müüa ehituslikku saematerjali ning voodri- ja põrandalauda. Vedu tasuta. Tel 528 2268.

Küttepuid müük: valge lepp, sanglepp, metsakuiv okaspuu. Mõõdud vastavalt soovile. Täpsem info: 5697 5216.

Müüa 3meestrit küttepuid: must lepp, hall lepp, kask koos kohaletoomisega, miinimumkogus 15 tihumeetrit. Lisainfo tel 5829 3564.

TURG

TALVEKARTUL VÖRUMAALI! Müüa 11.–12. okt Haapsalu turul toidukartulit. Erinevad sordid. Kojuveo võimalus. Samas müüa kapsast, porgandit, peeti. Tel 5198 7065.

OTSIN TÖÖD

Otsin siseviimistlus- ja krohvimis-tööd ning väiksemat üldehitustööd. Tel 5637 1399.

TÖÖPAKKUMINE

Osaihing Viktra otsib oma meeskonda tehniliselt taibukat ja hakkajat inimest!

Sinu ülesandeks saab:

- aiamaajade tehniliste jooniste lugemine ja nendega töötamine,
- arvutiprogrammide (Excel, Outlook) kasutamine,
- suhtlemine nii kolleegide kui ka koostööpartneritega,
- CNC-seadmete valdkonnas tegutsemine – freesiterade kokkupanek, seadistamine, teravuse hindamine ning kõrguste ja laiuste reguleerimine,
- automaatfreesi (AMD) failide koostamine ja sisestamine, masina kasutamise õppimine kogenud operaatore juhendamisel,
- laudade liikumise jälgimine masinasse ja masinast välja ning nende korrektne märgistamine.

Meie pakume:

- põhjalikku väljaõpet kohapeal – kõik, mida sa täna veel ei tea, õpid selgeks meie meeskonna toel,
- toetavat ja sõbralikku tööühikonda,
- võimalust areneda nüüdisaegsete CNC-seadmete ja tootmisprotsesside juures.
- palk kuni 11.-/h bruto.

Kui see kirjeldus kõnetab sind, siis ootame sind meie meeskonda! Palun saada oma CV: erki@viktra.ee.

TEENUS

Teostame majade, abihoonete ja aedade ehitusi, tänavakivide paigaldust, võtmed kätte lahendamise. Dekkan.ehitus@gmail.com. Tel 5632 7955.

Hauaäärste ja -kivide paigaldus. Haudade hooldus ja muud kalmistutööd. Tel 557 3287, Jevgeni.

Puurkaevude ja maaküttekäevude puurimine ning projekteerimine. Vee- ja kanalisatsioonitööd ning septikute paigaldus. Rauaeraldus, filtrite paigaldus. Tel 521 7415, 504 2999, www.baltipuurkaev.ee.

Ehitus- ja remonditööd. Katuseehitustööd. Katuse turvatoodete müük ja paigaldus. Vihmaveesüsteemide müük ja paigaldus. Tel 5347 7919.

Hauaplatsid, vannitoad, tel 5451 0752.

Katuste renoveerimine/paigaldus. Plekk-, eterniit-, karg- ja bituumenkatused. Vihmaveesüsteemid, erinevate plekkide paigaldus ja üldehitustööd nii sees kui ka väljas. Saabtehtud OÜ, 5454 0423.

Ohtlike puude raie, võsalõikus ja kruntide puhastus võsast. Helista julgelt ja leiame lahenduse. Tel 5623 0373, Randy.

Fekaalivedu, septikute tühjendamine E–P, ka pühade ajal, tel 515 7000.

Pakume professionaalset siseviimistlustööd:

- maalritööd
- pahteldamine ja tapeetimine
- põrandate paigaldus
- siseüksed ja liistud
- väikesed remonditööd +372 508 0945.

Salvkaevude puhastamine, süvendamine, remont, rõngaste vahetamine, kaevumajade ehitus ja käsipumpade remont. Tel 557 4792.

Korstnapühkimine. Tel 553 1826. www.laanekorsten.ee.

Developing Ehitus OÜ

Katuste renoveerimine, fassaaditööd, majade ehitus, üldehitus.

Tagame kvaliteedi. Pakume koostööd korteriühistutele.

Tel 5566 1168.
E-mail:
info@developingehtus.ee.

Toimetused kuulutuste sisu eest ei vastuta.

Teie kuulutus võiks olla siin!

Kuulutus lisage mugavalt Lääne Elu veebis: online.le.ee/ lisa-ajalehe-kuulutus

TEADE

Detailplaneeringu vastuvõtmine ja avalikule väljapanekule suunamine

Haapsalu linnavalitsus võttis 8.10.2025 istungil korraldusega nr 892 vastu Lao tn 1 ja Kiltsi tee 2b detailplaneeringu. Detailplaneeringu algatas Haapsalu linnavolikogu 30.08.2008 otsusega nr 218. Planeeringuala asub Haapsalu linnas Lao tn 1, Lao tn 3, Lao tn 5, Kiltsi tee 2b ja Lao tänav maaüksustel. Planeeringuala suurus on ligikaudu 3,42 ha.

Detailplaneeringu koostamise eesmärk on kinnistute senine tootmismaa sihtotstarve muuta ärimaa, üldkasutatava maa ja transpordimaa sihtotstarbega kruntideks. Planeeringu alale soovitakse rajada kuni neljakommutaatori ärihooneid – kauplus, stock-office-tüüpi hoone, töökoda vms.

Detailplaneering avalikus-tatakse ajavahemikul 13.–26.10.2025 (k.a). Planeeringuga saab tutvuda Haapsalu linnavalitsuse fuajees esmaspäevast neljapäevani kell 8.00–17.00 ja reedeti kl 8.00–16.30 (detailplaneeringu kausta küsida sekretärit) ning Haapsalu linna kodulehel aadressil <https://haapsalu.ee/keskkond-ehitus-ja-teed/planeerimine-ja-ehitus/detailplaneeringud/>.

Avaliku väljapaneku jooksul on igal isikul võimalus avaldada detailplaneeringu asjus arvamust e-posti aadressil hlv@haapsalulv.ee või posti teel aadressil Posti tn 34, Haapsalu 90504.

Arvamusi saab esitada kuni 26.10.2025.

Haapsalu linnavalitsus

Kas nägite või kuulsite midagi huvitavat?

Saatke vihje veebis www.le.ee või meiliaadressil info@le.ee.

Suurepärase kingiidee – Lääne Elu tellimusega kinkekaart!

Saadaval 1 kuu, 3 kuu, 6 kuu, 12 kuu kinkekaardid.

Andke soovist teada meili teel le@le.ee või vormistage ost toimetuses: Posti 30, Haapsalu.

HOOLI RASKUSTESSE SATTUNUD PEREDEST!

Läänemaa Abikassa ootab heade inimeste ja organisatsioonide annetusi, et toetada raskustesse sattunud peresid Läänemaal.

Annetusi saab teha MTÜ Läänemaa Abikassa kontole EE592200221046665398, Swedbank AS.

Teave veebis www.abikassa.ee.

E-post laanemaa.abikassa@gmail.com.

TALLINNA KREMATORIUM

PAKUME KÕIKI MATUSETEENUSEID
HAUA-, URNI- JA TUHASTAMISMATUSED
MATUSE VORMISTAMISE VÕIMALUS INTERNETIS
KORRALDAME MATUSEID ÜLE EESTI
ÖÖPÄEVARINGNE TRANSPORT
KAKS KABELIT

www.krematoorium.ee
telefon 623 8808 (24h)
Pärnamäe tee 36
Tallinn

BÜROO AVATUD E–R 10–15
KALMISTU TN 3A, HAAPSALU
TEL 58 503 340 (kontor),
5846 1111
www.hingeviiul.ee
info@hingeviiul.ee

Matusekorraldus Haapsalus ja Läänemaal, matuseteenused ja -tarbed, tuhastamine, haua- ja urnimatused, lahkuu transport surnukuuri (24/7 tel 58 007 504)

Teostame hauaplatside renoveerimis- ja hooldustööd Haapsalus ning Läänemaal. Müüme hauakive ja -piirdematerjale. Hinnapakumine ja info: hingeviiul@gmail.com / 58 503 340

„Ma palju sõpru olen saatnud teele, mis pole pikk, vaid lihtsalt viimane...“

Raske haigus viis varjude riiki kalli sõbra ja teekaaslase, tööka kolleegi ja tubli pereisa
ENN VALI.

Voldemar ja Mall

Avaldame kaastunnet Evile, lastele ja lastelastele.

Jagame teie leina.

Õie, Aasa, Asta ja Toivo

Avaldame kaastunnet Evi Valile perekonnaga
ENN VALI
lahkumise puhul.

Mälestame
ENN VALIT.

Sügav kaastunne lähedastele.

Aso perega

Avaldame kaastunnet perekond Valile kalli isa ja vanaisa
ENN VALI
kaotuse puhul.

Naabrid

Teatame kurbusega, et meie seast on lahkunud kallis abikaasa, isa ja vanaisa
ENN VALI
31.10.1946–8.10.2025.

Leinavad abikaasa ja pojad peredega.

Ärasaatmine kolmapäeval, 15. oktoobril kell 12 Hingeviiuli tavadisaalis Kalmistu 3a.

Sügav kaastunne Evile lastega kalli abikaasa, isa ja vanaisa
ENN VALI
kaotuse puhul.

Kurbusega teatame, et lahkunud on meie armas
SALME VESKER (snd Tuulik)
11.8.1931–9.10.2025.

Jääme alati meenutama tema elutarkust ja heatahtlikkust.

Viiu, Vahur, Riinu ja Riste

Lahkus
SALME VESKER.

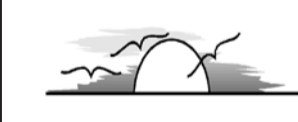
Mälestavad Lehte, Linda ja Eve.

Südamlük kaastunne lähedastele.

Aeg seisma jäi sellesse päeva...

Südamlük kaastunne Astrid Borkile kalli
ema
kaotuse puhul.

Eideratas Lihulast

Päev õhtule laskus... ja lõppes eiturada...

Teatame kurbusega, et meie seast lahkus kallis isa, vanaisa ja vanavanaisa
JÜRI LEIS
22.3.1947–3.10.2025.

Ärasaatmine toimub pereringis.

Tuul puude ladvus tasa kiigub, me vaikes leinas langetame pea...

MALLE-LIISA RAIGLA

MAFFi fotode oksjon kogus üle 400 euro

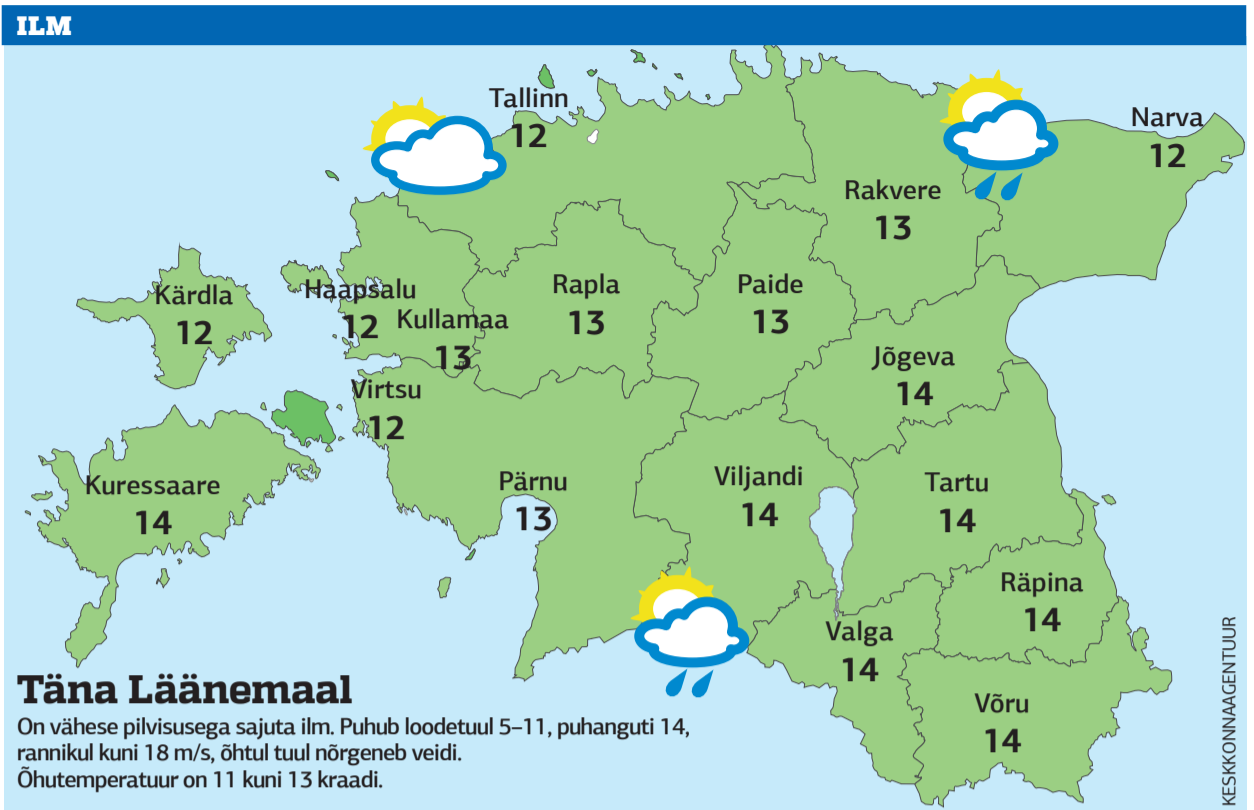
Matsalu loodusfilmide festivali mulluse fotokonkursi võidutööde eest loovutasid ostjad enampakkumisel üle 400 euro, mis läheb Metsküla erakooli toetuseks.

Kõige kallimalt läks Kessu Kärveti „Kübarate paraad” – seenefoto, mille hind kerkis 75 euron. Metsküla kooli MTÜ juhatuse liige Mariel Rajamets ütles, et ostja leidsid kõik 14 pilti, paar tükki müüdi alghinnaga 25 eurot. „Iga summa on abiks,” märkis Rajamets.

Ettepaneku oma foto loovutada ja miks mitte ka oksjonile panna tegi üks mullustest võitjatest. „Teised olid samuti huvitatud,” ütles Matsalu loodusfilmide festivali peakorraldaja Maris Altmann.

Mullusele MAFFi fotokonkursile Matsalu teemal laekus üle 40 autorilt 170 pilti, millest žürii valis välja 25 võitjat. Tänavusele konkursile saabus 300 fotot 80 autorilt.

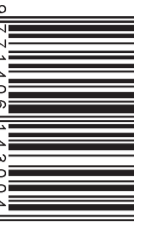
KAIE ILVES

Täna Läänemaal

On vähese pilvisusega sajuta ilm. Puhub loodetuul 5–11, puhanguti 14, rannikul kuni 18 m/s, õhtul tuul nõrgeneb veidi. Õhutemperatuur on 11 kuni 13 kraadi.

Pühapäev	öö päev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev
loodetuul 6–13 (20) m/s	6°...11°	loodetuul 5–11 (18) m/s	põhja-, loodetuul 3–9 (14) m/s	lääne-, loodetuul 3–8 (11) m/s

VAATA KA
WWW.LE.EE

REINPAUL

OSTAME KASVAVAT ja LADUSTATUD VÕSA

Raiume võsast puhtaks kraavid, tee- ja põlluääred, lepikud, haavikud jne.

Info tel 5593 3899, kaido@reinpaul.ee
www.reinpaul.ee

Rannarootsi keskuse kaupluses
Ehted & Kellad
on allahindlus
kuld- ja hõbeehetele
-25%.
Kauplus on avatud
E–L 10–19 ja P 10–18.

Soojustame hooned puistevillaga üle kogu Eesti

5044041
info@puistemees.ee
puistemees.ee

Vajad uut vihmaveerenni või katuselt lumetõkked puudu?

- Katuseredeliid
- Lumetõkked
- Vihmaveerennide paigaldus
- Käiguteed ja platvormid

+372 527 1059
info@vihmaveerennid.ee
www.vihmaveerennid.ee

HOBILADU

Kaater – Alates 45€/kuu | Auto – 20€/kuu
| Mootorratas – 10€/kuu |
ATV – 15€/kuu | MUU KOKKULEPPEL

laanevara.ee +372 518 7706

Haapsalu, Uuemõisa, Tehnika tn

TrepiAbi

www.trepiabi.ee

tarneaeg
3-4 nädalat

Tel 5560 1008

KOOS ON SOODSAM!

Digi- ja paberlehe tellimiseks võtke ühendust meili teel le@le.ee või telefonil 473 7111.

Lääne Elu
online.le.ee

Küsige lisa aadressil reklaam@le.ee.

Omaraha

Laenud inimeselt inimesele

www.omaraha.ee

info@omaraha.ee

Lugege meie finantsteenuse tingimusi ja pidage nõu asjatundjaga.

Dementsusega inimeste lähedaste tugigrupp Haapsalus!

27. oktoobril kell 17
Kastani eakate päevahoius,
Kuuse 32a.

Tugigrupis räägime dementsuse sümptomite märkamisest, konfliktivabast suhtlemisest, enesehoiust ja paljust muust, mis inimestel südamele.

Kui kellelgi pole oma dementsusega lähedast tugigrupi ajaks kusagile jätta, võib koos tugigrupi tulla. Palun andke sellest teada.

Üritus on kõigile tasuta.

Tugigrupi juhivad
Annaliisa Täht ja Talvi Toom.

Eelregistreerimine ja lisainfo:

annaliisa@haapsaluhkk.ee
või tel 5886 2323.

Dementsuse Kompetentsikeskus

Kui soovite jõuda potentsiaalse kliendini, siis tutvustage oma tooteid või teenuseid Lääne Elu veebis sisuturundusartikliga!